

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Pedagogická fakulta

Ústav pedagogiky a sociálních studií

LUCIE LINDOVÁ

**System zprostředkování náhradní rodinné péče
se zaměřením na Zlínský kraj
(bakalářská práce)**

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Linda Švrčinová

Olomouc 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně a použila jen prameny uvedené v seznamu literatury.

Holešov, dne 25. 3. 2011

Lucie Lindová

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat Mgr. Lindě Švrčinové za její odborné vedení, cenné rady a připomínky při zpracovávání této bakalářské práce. Za pomoc děkuji také sociálním pracovnícím Jitce Chlupové, Dis. a Mgr. Soni Bergerové, Centru pro náhradní rodinnou péči a všem náhradním rodinám za spolupráci a vyplnění dotazníku.

Děkuji i své rodině, bez jejíž podpory a trpělivosti by tato práce nemohla být napsána.

OBSAH

ÚVOD.....	6
Teoretická část	
1 ZÁKLADNÍ POJMY A ZKRATKY.....	8
2 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE.....	9
2.1 FORMY NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE	11
2.1.1 Osvojení.....	11
2.1.2 Mezinárodní osvojení	12
2.1.3 Pěstounská péče.....	14
2.1.4 Poručenství	17
2.1.5 Svěření dítěte do péče jiné osoby než rodiče.....	18
2.2 OPATROVNICTVÍ	18
2.3 HOSTITELSKÁ PÉČE.....	19
2.4 DÍTĚ ODLOŽENÉ DO BABY BOXU	20
2.5 FAKTORY ÚSPĚŠNÉHO NÁHRADNÍHO RODIČOVSTVÍ.....	21
3 ÚSTAVNÍ PÉČE.....	22
3.1 KLOKÁNEK – RODINNÁ ALTERNATIVA ÚSTAVNÍ PÉČE.....	24
3.2 DŮVODY NÁVRATU DĚTÍ Z NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE DO ÚSTAVNÍ PÉČE	25
4 ZPROSTŘEDKOVÁNÍ NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE.....	27
4.1 CO BY MĚLO PŘEDCHÁZET PODÁNÍ ŽÁDOSTI.....	27
4.2 PODÁNÍ ŽÁDOSTI.....	28
4.2.1 Motivace k podání žádosti.....	29
4.2.2 Dotazníky přikládané k žádosti	30
4.3 SOCIÁLNÍ ŠETŘENÍ.....	30
4.4 ODBORNÁ PŘÍPRAVA ŽADATELŮ	31
4.5 ODBORNÉ POSOUZENÍ ŽADATELŮ	33
4.6 EVIDENCE ŽADATELŮ	33
4.7 PORADNÍ SBOR.....	34
4.8 NÁVÁZÁNÍ KONTAKTU S DÍTĚTEM.....	35
4.9 PŘEDPĚSTOUNSKÁ PÉČE A PÉČE BUDOUCÍCH OSVOJITELŮ	36
4.10 ORGÁN SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY A JEHO SPOLUPRÁCE S BUDOUCÍMI RODIČI A SOUDEM.....	37

4.11	DÍTĚ V NOVÉ RODINĚ.....	38
5	INSTITUCE A ZAŘÍZENÍ PODÍLEJÍCÍ SE NA NRP VE ZLÍNSKÉM KRAJI.....	39
II.	Praktická část	
6	ANALÝZA DOKUMENTU.....	42
6.1	POSTUP A POPIS ZKOUMANÉHO	43
6.2	VÝZKUM	43
6.3	CELKOVÝ ZÁVĚR VYPLÝVAJÍCÍ Z ANALÝZY.....	50
7	DOTAZNÍK PRO NÁHRADNÍ RODIČE.....	52
7.1	METODA VÝZKUMU	52
7.2	POPIS VÝZKUMU	53
7.3	VYHODNOCENÍ VÝZKUMU	54
7.4	CELKOVÝ ZÁVĚR VÝZKUMU	60
	ZÁVĚR.....	62
	Seznam použité literatury a jiných zdrojů.....	64
	Seznam tabulek a grafů.....	67
	Seznam příloh.....	68

Úvod

Náhradní rodinná péče je péče o dítě náhradními rodiči, pokud se vlastní rodiče nemohou či nechťejí o svého potomka postarat. V minulosti i dnes žije stále hodně dětí, které nemají vlastní rodinu, která by o ně pečovala, a musejí žít v ústavních zařízeních. Tato státní zařízení se jí snaží poskytnout všechno, co potřebují ke svému zdárnému vývoji, ale to hlavní těmto dětem chybí – rodičovská láska.

Toto téma jsem si vybrala z důvodu toho, že dětmi jsem se zabývala už od střední školy, nejdříve v rámci peer programu a potom jako dobrovolník v oční škole. Poprvé jsem se blíže setkala s náhradní rodinnou péčí v mateřském centru, které navštěvovaly i děti s náhradními matkami. Při společném povídání jsem se o náhradním rodičovství doslechla různé zajímavé informace a zážitky. A protože jsem sama také rodičem, chtěla jsem poznat život dětí, které neměly v životě tolik štěstí, ale potom se našli náhradní rodiče, kteří pro ně vytvořili tu pravou rodinu.

Nejblíže jsem se mohla seznámit s náhradním rodičovstvím v rámci své dlouhodobé odborné praxe, kterou jsem vykonávala na městském úřadu u pracovnice sociálně-právní ochrany dětí. Ta mi umožnila z blízka nahlédnout do této problematiky. Mohla jsem s ní navštívit a popovídat si s několika náhradními rodinami i jejich dětmi. Abych poznala, jak vypadá péče ústavní, bylo mi umožněno navštívit dva kojenecké ústavy. Musela jsem podstatně poopravit své představy o ústavních zařízeních. Mé představy o bílých stěnách a řadách postýlek nebyly zcela správné.

Musím říci, že náhradní rodičovství je velmi potřebná věc. Stále je v ústavech příliš mnoho dětí bez těch správných rodičů. Největším problémem ovšem většinou není nedostatek potenciálních náhradních rodičů, ale problémy s biologickými rodiči a úprava právního vztahu dítěte s nimi. Soudní jednání jsou velmi zdlouhavá a děti tak musejí čekat velmi dlouho, než se mohou dostat do nové rodiny.

Existují různé formy náhradní rodinné péče, ale osvojení je biologické rodině nejbližší. Také pěstounské rodiny vychovávají děti jako své vlastní a vytváří si k dětem velký citový vztah. Proto jsem se na tyto dvě formy náhradní péče zaměřila v praktické části své práce.

Náhradní rodinná péče však existuje nejen pro blaho dítěte. Je oboustranná. Náhradní rodiče získávají své vytoužené dítě, mohou zažívat ten krásný pocit být rodiči

a rozdávají lásku, spokojenost a zabezpečují tak všechny doposud chybějící životní potřeby dítěte.

Myslím, že i dočasné formy náhradní péče jsou pro děti užitečné a potřebné. Také hostitelská péče je zajímavou alternativou. Děti tak nemusejí být stále jen v ústavním zařízení a navštěvují své hostitele. Získávají tak přátele a poznávají, jak by měl vypadat život v běžné rodině, což jim v budoucnu může pomoci při vytváření hodnot ve vlastní rodině.

Práce je členěna na část teoretickou a praktickou. Do teoretické části jsem zařadila pět kapitol. Nejprve vysvětluji obecné pojmy, potom je rozvádím blíže a seznamuji s formami náhradní rodinné péče. Zabývala jsem se také otázkou péče hostitelské, opatrovnickým a baby boxy. Další kapitolu jsem věnovala problematice ústavní péče a její alternativě - Klokánkům. Jako stěžejní považuji kapitolu o zprostředkování náhradní rodinné péče a v ní je uveden celý postup v procesu získávání dítěte do péče. Je zaměřena na Zlínský kraj, neboť je mnou sledovanou oblastí, ve které také žiji. Poslední kapitolu jsem tedy věnovala zařízením a institucím, které se podílejí na náhradní rodinné péči ve Zlínském kraji.

Praktická část mé práce má za cíl dotvořit obraz o náhradní rodinné péči, který byl vytvořen po získání teoretických informací. Nejprve jsem analýzou vytvořila charakteristiku potenciálních rodičů Zlínského kraje. Následně jsem dotazníkem určeným náhradním rodičům zjišťovala, jak probíhal ten jejich proces získávání jejich dítěte. Pro dokreslení jsem v příloze uvedla rozhovor se sociální pracovnící kojeneckého ústavu o tom, jak probíhá první setkání potenciálních rodičů s dítětem.

Práce by také mohla sloužit jako takový průvodce náhradní rodinnou péčí. Potenciální náhradní rodiče by tak mohli získat cenné informace a blíže se seznámit s celou problematikou. Myslím, že při rozhodování o náhradním rodičovství je také potřeba slyšet nebo číst informace od již zkušených náhradních rodičů, což by mohli získat v praktické části práce.

Pro tuto práci jsem využívala různé zdroje informací. Teoretické jsem získala z odborných publikací, konferencí, internetu, letáků a brožur. Cenné informace mi poskytly sociální pracovníce orgánů sociálně-právní ochrany dětí, náhradní rodiny, sociální pracovníce kojeneckých ústavů, členka poradního sboru a další odborníci z oboru, zabývající se náhradní rodinnou péčí.

I. Teoretická část

1 ZÁKLADNÍ POJMY A ZKRATKY

Rodina je malá skupina osob navzájem spjatých pokrevními svazky, manželstvím, nebo osvojením (sociologická definice).

Rodičovská zodpovědnost je souhrn práv a povinností při péči o nezletilé dítě. Rodič musí pečovat o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj. Jeho povinností je zastupovat dítě a spravovat jeho jmění (zákon o rodině č. 94/1963 Sb.).

Náhradní rodinná péče je péče o dítě, kdy je dítě vychováváno „náhradními“ rodiči v prostředí, které se co nejvíce podobá životu v přirozené rodině (Bubleová, 2001). Nejpřirozenější formou je osvojení. Dalšími formami jsou pěstounská péče, poručenství a péče o dítě jinou fyzickou osobou než rodičem.

Ústavní výchova je péčí o děti, které nemohou být ze závažných důvodů vychovávány ve své rodině (Matějček, 1999). Jsou umístěny do zařízení ústavní péče, mezi které patří např. kojenecký ústav či dětský domov.

Sociálně-právní ochrana dětí zahrnuje zajištění práva dítěte na život, jeho příznivý vývoj, na rodičovskou péči a život v rodině, na identitu dítěte, svobodu myšlení, svědomí a náboženství, na vzdělání, zaměstnání atd. Důležitou součástí je také ochrana dítěte před tělesným, duševním násilím, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykořisťováním (Ministerstvo práce a sociálních věcí, online). Bližší vymezení pojmu je uvedeno v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb.

Orgán sociálně-právní ochrany dětí zajišťuje sociálně právní ochranu dětí. Pro zprostředkování náhradní rodinné péče je důležitý orgán sociálně-právní ochrany obecního úřadu obce s rozšířenou působností a orgán sociálně-právní ochrany dětí krajského úřadu. Také Ministerstvo práce a sociálních věcí a Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí.

Zkratky:

MŠMT = Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

MPSV = Ministerstvo práce a sociálních věcí

OSPOD = orgán sociálně-právní ochrany dětí

2 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE

Rodina je vnímána jako základní jednotka společnosti a především jako přirozené prostředí pro výchovu dítěte (Úmluva o právech dítěte, 1989). Nejdůležitějším požadavkem je, aby plnila své základní funkce. Je povinností rodičů starat se o své děti, vychovávat je v prostředí plném lásky a bezpečí. Musí být zajištěny všechny důležité životní potřeby dítěte. Pokud toto není splněno, je potřeba hledat důvody, které to způsobují (Čožíková, 2008).

Dnešní rodina se nachází ve složité situaci. V důsledku rozpadající se industriální společnosti, je kladen na rodinu mnohem větší tlak, než tomu bylo dříve. Rodiny jsou mnohem víc zatíženy ve všech jejích funkcích. Je tedy požadována větší zodpovědnost a péče o členy rodiny (Kraus, 2009).

„Identita je utváření vědomí vlastního já a právě domov bývá místem, kde se toto vědomí utváří. Domov jsou nejbližší lidé, jejich náruč, vůně, světlo, teplo, místo, kde jsou syceny potřeby dítěte, místo bezpečí. Domov je místo, kde dítě získává první poznatky o tom, jak může s okolním světem komunikovat, místo, kde se učí. Dokážou-li rodiče porozumět potřebám svého dítěte a dokážou-li na ně dobře reagovat, má dítě možnost získat pocit vnitřní jistoty a uspokojení“ (Bubleová, Vávrová, 2010, s. 15). Ne každé dítě má to štěstí žít v takovéto rodině.

Nemůže-li dítě vyrůstat v biologické rodině, je potřeba hledat jinou alternativu, kterou představuje náhradní rodinná péče (Hudecová, 2009).

Podle Bubleové (2001) je náhradní rodinná péče forma péče o děti, kdy je dítě vychováváno „náhradními“ rodiči v prostředí, které se co nejvíce podobá životu v přirozené rodině.

„Dle prof. Matějčka náhradní rodinná péče naplňuje u dítěte potřebu stimulace, smysluplného světa, životní jistoty a citových rodinných vztahů, vědomí identity a příslušnosti k rodině, perspektivu otevřené budoucnosti.“ (Lukešová, 2009, s. 121)

V Listině základních práv a svobod (Hlava IV, čl. 32) je uvedeno, že péče o děti a jejich výchova náleží rodičům. Děti však mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů tak mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli rozhodnutím soudu na základě zákona, pokud dostatečnou péči rodiče neposkytují.

Podrobněji se tomuto věnuje zákon 359/1999Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, který se zabývá pomocí dětem, ale i rodičům, kteří by rádi zvládli svou tíživou situaci a kteří chtějí udržet svoji rodinu pohromadě. Pokud dojde k umístění dítěte do ústavní péče a nepodaří se sanace rodiny, určuje zákon postup, jak dětem najít nové vhodnější rodinné prostředí mimo biologickou rodinu.

Podle zákona o rodině č. 94/1963 Sb. §46 odst. 2 platí: *“Jestliže je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit, může soud nařídit ústavní výchovu.”*

Ředitelka Dětského domova v Kroměříži Anna Hejná uvádí, že do domova se dostávají děti především z afunkčních a dysfunkčních rodin, kde je ohrožen další vývoj dítěte. *„Děti přicházejí s různými prožitky, které poznamenávají jejich psychiku, jsou citově deprimované, mají malou sebeúctu a sebevědomí.“* (Beli, 2008, s. 9)

Ministerstvo práce a sociálních věcí uvedlo v „Průvodci pro náhradní rodinnou péči“ (2009), že v dětských domovech, kojeneckých ústavech a dalších zařízeních se ocitají ve většině případů tzv. sociálně osiřelé děti. Tyto děti rodiče mají nebo alespoň jednoho, ale Ti se o dítě starat nechtějí, nemohou nebo neumějí. Často neměli ani oni sami příznivé zázemí ve své rodině. Příčinou jejich selhání mohla být také ve vlastní nevyzrálости, drogové závislosti, alkoholismu, mentální retardace, výkonu trestu odnětí svobody apod. Často byly děti vážně zanedbávány, někdy i týrány a zneužívány. Jen výjimečně se jedná o skutečné sirotky, kteří přišli o rodiče.

Pořadí důvodů pro umístění dítěte do náhradní rodinné péče od nejčastějšího bylo v roce 2003 následující: (srov. Sociální práce, 2003, s. 32)

- 1) *„nezvládnutá výchova,*
- 2) *zanedbání, týrání a zneužívání dítěte,*
- 3) *trestná činnost rodičů,*
- 4) *alkoholismus rodičů,*
- 5) *nízká sociální úroveň rodiny,*
- 6) *prostituce matky,*
- 7) *osiření.“*

2.1 FORMY NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE

Nejpřirozenější formou náhradní rodinné péče je osvojení, neboť mezi osvojiteli a osvojencem vzniká vztah jako mezi rodiči a dětmi. Dalšími formami jsou pěstounská péče, poručenství a svěřením dítěte do péče jiné osoby než rodiče. U těchto forem nevzniká vztah jako mezi rodiči a dětmi a existují pravidla a omezení soudem, která musí tito náhradní rodiče dodržovat.

2.1.1 OSVOJENÍ

Podle zákona o rodině č. 94/1963 Sb. vznikají osvojením mezi osvojitelem a osvojencem rodičovské vazby a noví rodiče tak získávají rodičovská práva a rodičovskou zodpovědnost. Osvojení musí plnit svoje společenské poslání a naplnit všechny stanovené požadavky rodičovství.

Podle Čožíkové (2008) je osvojení nejvýznamnější formou náhradní rodinné výchovy. Právní vztah tak k biologické rodině zaniká a všechna práva a povinnosti přechází na nové rodiče. Dítě získává příjmení své nové rodiny a také nové příbuzné.

Osvojení je možné na základě rozhodnutí soudu na žádost osvojitelů. Žádost může podat jednotlivec nebo manželé, kteří mají způsobilost k právním úkonům s podmínkou, že věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojencem je přiměřený. Nelze si osvojit dítě mladší jednoho roku a dítě nesmí být zletilé. Přípustný není ani přímý příbuzenský vztah mezi osvojitelem a osvojencem (srov. zákon o rodině č. 94/1963 Sb.)

Bubleová (2002) zdůrazňuje, že hlavním posláním osvojení je nahradit dítěti chybějící rodinné prostředí, lásku, péči a výchovu. A také nalezení nového smyslu života pro osvojitele.

Matějček (1999) se zabývá možností osvojení matčíným partnerem, pokud měla dítě za svobodna nebo je-li rozvedená a nový partner si přeje být dítěti „otcem“. Také nevlastní matka si může osvojit dítě svého manžela. Je to závazek, který překračuje hranice manželství a je to závazek zásadní a trvalý.

Podle Bubleové (2009) s osvojením musí souhlasit zákonný zástupce dítěte, nejčastěji biologičtí rodiče (i nezletilí rodiče). Pokud dítě nemá zákonného zástupce, je mu soudem určen opatrovník, který ho bude zastupovat. Souhlasu rodičů není potřeba, pokud byli zbaveni nebo byla omezena jejich rodičovská zodpovědnost. Také v případě,

že byl soudem uznán „kvalifikovaný nezám“ o dítě. Což znamená, že rodiče nejevili 6 měsíců opravdový zájem o dítě nebo 2 měsíce od narození dítěte neprojevali žádný zájem o dítě.

Podle Metodického pokynu Ministerstva práce a sociálních věcí (2010) se rozlišují dva druhy souhlasu k osvojení dítěte:

- a) souhlas k osvojení dítěte ve vztahu k určitým osvojitelům - tzv. adresný souhlas,
- b) souhlas k osvojení dítěte bez vztahu k určitým osvojitelům - tzv. blanketový souhlas.

Náš právní systém, podle Bubleové a Benešové (2001), rozlišuje dva typy osvojení - zrušitelné a nezrušitelné:

1) Osvojení zrušitelné – 1. stupně

Je to osvojení, které je možné z důležitých důvodů zrušit na návrh osvojitele nebo osvojence. Osvojitelé se nezapisují do rodného listu dítěte ani do matriky. Osvojení zrušitelné může být změněno na nezrušitelné.

2) Osvojení nezrušitelné – 2. stupně

U tohoto typu osvojení jsou osvojitelé zapsáni do matriky i rodného listu jako rodiče dítěte. Není možné ho zrušit, je trvalé. Nezrušitelně lze osvojit jen dítě starší 1 roku.

2.1.2 MEZINÁRODNÍ OSVOJENÍ

Mezinárodní osvojení je upraveno Úmluvou o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, která v ČR vstoupila v platnost 1. 6. 2000 a také zákonem o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb.

Osvojení z ČR do zahraničí má právo zprostředkovat pouze Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, který je ústředním orgánem pro výkon mezinárodního osvojení. Osvojení může být uskutečněno pouze mezi smluvními partnery Úmluvy, kterých je nyní 81 (srov. Tisková zpráva Úřadu, 2010). Provádí se pouze v případě, pokud se pro dítě nepodaří nalézt rodiče v zemi jeho původu a to za 6 měsíců od doby, kdy dítě splňuje požadavky osvojení. Podmínky pro osvojení jsou jinak stejné jako u osvojení v ČR a jsou pevně stanoveny v již zmíněné Úmluvě (srov. Metodické doporučení pro zprostředkování mezinárodního osvojení do ciziny, 2010).

Podle Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí může být zprostředkování osvojení dítěte z ciziny uskutečněno buď na základě žádosti přímo o zprostředkování mezinárodního osvojení, nebo mohou žadatelé udělit souhlas k zařazení do evidence úřadu v případě, že mu nebude zprostředkováno osvojení v České republice (Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, online).

Požadavky na žadatele z ciziny jsou stále zpřísněny a v roce 2009 byl zřízen Poradní sbor Úřadu pro mezinárodní osvojení, který se podílí na výběru nejvhodnějších budoucích osvojitelů pro každé dítě. Členy poradního sboru jsou zástupce Úřadu a Ministerstva práce a sociálních věcí, právník, psycholog, lékař a sociální pracovník (srov. Tisková zpráva Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí, 2010).

Po osvojení dítěte však činnost Úřadu nekončí a je vyžadováno zasílání informací a fotografií dítěte ještě devětkrát za dobu 4 let od umístění dítěte do rodiny (srov. Tisková zpráva Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí, 2010).

Tab. č. 1: Původ žadatelů o osvojení zařazených do evidence Úřadu v roce 2009

(Zdroj: Výroční zpráva o činnosti Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí za rok 2009)

Žadatelský pár ze státu	Počet
Dánsko	5
Island	1
Itálie	1
Rakousko	4
Německo	2
Španělsko	2
Švédsko	1
Švýcarsko	2
Celkem	18

Tab. č. 2: Umístění dětí do péče budoucích osvojitelů v cizině v roce 2009

(Zdroj: Výroční zpráva o činnosti Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí za rok 2009)

Stát	Počet dětí
Dánsko	7
Francie	1
Itálie	9
Německo	5
Švédsko	6
Celkem	28

2.1.3 PĚSTOUNSKÁ PÉČE

Pěstounská péče je jednou z forem státem řízené a kontrované náhradní rodinné péče, která vzniká rozhodnutím soudu (Matějček, 1999).

Je určena dětem, které nemohou být osvojeny, neboť nejsou právně volné (rodiče odmítají dát souhlas s osvojením) nebo u nich nelze využít kvalifikovaný nezájem (Čožíková, 2008).

Podle Bubleové (2002) je pěstounská péče určena také dětem s různými zdravotními či psychomotorickými obtížemi, starším dětem, skupinám sourozenců nebo dětem jiného etnika (u nás hlavně dětem romským). Pokud je dítě starší a může již posoudit možnost být dáno do péče, je potřeba také jeho vyjádření a souhlasu.

Podle Novotné (2009) se počátky pěstounské péče objevují v 19. století. Poprvé se v právní úpravě objevila ve Všeobecném občanském zákoníku z roku 1811. Na další vývoj pěstounské péče měl vliv zákon č. 256/1921 Sb., o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských, kterým byl stanoven zákonný dohled nad těmito dětmi. Významný byl samostatný zákon o pěstounské péči č. 50/1973 Sb., který ustanovil, že rozhodnutí o pěstounské péči náleží soudu. Do pěstounské péče bylo možno vzít jen dítě, které nebylo možné osvojit. Byl stanoven postup pro zprostředkování pěstounské péče okresními a krajskými národními výbory. Tento zákon byl zrušen a nahradil ho stále platný zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, do kterého je zahrnuta i pěstounská péče.

Pěstounskou péči může vykonávat fyzická osoba nebo manželská dvojice. Pěstoun je zodpovědný za řádný vývoj dítěte a rozhoduje ve prospěch dítěte (pouze však v běžných záležitostech). U zásadních záležitostí je potřeba souhlasu zákonného zástupce dítěte, případně soudu. Dítě se může dále stýkat se svou biologickou rodinou. Pěstounská péče zaniká dosažením zletilosti dítěte, nebo pokud je zrušena ze zásadních důvodů soudem (Bubleová, Vávrová a kol., 2009). Většina dětí však nadále žije se svými pěstouny, až do svého sociálního osamostatnění (Matějček, 1999).

Pěstounům podle zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, náleží dávky za pěstounskou péči. Jde o příspěvek na úhradu potřeb dítěte, odměna pěstouna, jednorázový příspěvek při převzetí dítěte a příspěvek na zakoupení motorového vozidla

(pokud má pěstoun v péči 4 a více dětí). S výjimkou sociálního příplatku může pěstounovi a dítěti svěřenému do pěstounské péče vzniknout nárok na dávky státní sociální podpory, např. rodičovský příspěvek, přídavek na dítě atd.

Jaké bývají důvody pro umístění dítěte do pěstounské péče: (Švrčinová, 2009)

- 41 % - úprava rodičovské zodpovědnosti,
- 32 % - nezájem o dítě, opuštění dítěte,
- 11 % - dítě má pouze jednoho rodiče, který není schopen péče,
- 10 % - úmrtí rodičů či pečujícího osamělého rodiče,
- 6 % - ostatní.

Existují dva základní typy pěstounské péče – individuální a skupinová:

1) Individuální pěstounská péče je uskutečňována v rodinném prostředí pěstounem a pěstovankou. Je to volnější svazek než osvojení. Může být uskutečňována příbuznými nebo cizími osobami (Bubleová, 2002).

2) Skupinová pěstounská péče bývá uskutečňována v zařízeních pro výkon pěstounské péče ve velkých pěstounských rodinách nebo SOS vesničkách. Zákonem je umožněno vychovávat děti v zařízeních pro výkon pěstounské péče, která jsou spravována kraji, obcemi nebo pověřenými osobami k výkonu sociálně právní ochrany. Jedná se o byt nebo dům, kde bydlí pěstounský pár (případně i jedinec) s více dětmi. Slouží často především k umístění velkých sourozeneckých skupin (Čožíková, 2008).

Novotná (2010) zdůrazňuje, že celkový počet dětí v jednom zařízení nesmí překročit šest dětí, včetně vlastních dětí pěstouna. Výjimku tvoří sourozenecké skupiny, kde může být dětí více.

Skupinová pěstounská péče - SOS dětské vesničky

Poskytují dětem, které se ocitly mimo vlastní rodinu a nemají možnost být umístěny v adoptivní či individuální pěstounské péči, příležitost vyrůstat v rodinném prostředí. Vyrůstají v pěstounské rodině, kterou tvoří matka – pěstovanka a 5 – 7 dětí. Pomáhá jí často tzv. „teta“, což je žena, která se připravuje na svou budoucí roli matky - pěstovanky. Na výchově dětí se dále podílí ve vesničce pedagogický tým, do kterého patří ředitel vesničky, pedagog, psycholog, sociální pracovník a rodinný asistent. Je také podporován kontakt s biologickou rodinou (srov. SOS dětské vesničky, online).

Základními principy, na kterých jsou vesničky založeny: (srov. interní materiál Sdružení SOS vesniček, SOS vesničky, 2004)

- Každé dítě má pečujícího rodiče (matku – pěstounku).
- Rozvíjejí se rodinné vztahy (sourozenecké, matka – dítě).
- Každá rodina vytváří svůj domov.
- Rodiny se zapojují do života ve společnosti.

Podnětné jsou myšlenky jedné nejmenované matky – pěstounky na téma, co je postatou pěstounské péče: *„Určitě dát šanci žít v rodině dětem, o které je malý nebo žádný zájem. Po zkušenostech, které mám, mohu s klidným svědomím potvrdit, že má smysl dát šanci dětem starším, romským, dětem s handicapem.... I takové děti mohou v rodině rozkvést. Podstatou je přijímat děti – i s jejich limity, traumaty a kořeny. Přijímat je takové, jaké jsou. A snažit se nevzdávat péči o ně, i přes problémy, i přes jejich opakovaná selhávání.“* (srov. Práce a sociální politika, 2010, s. 4)

Ve Zlínském kraji se vyskytuje SOS vesnička Chvalčov u Bystřice pod Hostýnem. Je zde umístěno 37 dětí v devíti rodinách. Každá matka – pěstounka se stará o 4 – 5 dětí (srov. SOS dětské vesničky, online).

Pěstounská péče na přechodnou dobu

Podle novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí č. 134/2006 Sb., se jedná o péči, která je určena nezletilým dětem, které nemohou dočasně ze závažných důvodů zůstat v péči svých rodičů. Po odstranění těchto problémů se však dítě vrací zpět do své rodiny. Může se také jednat o péči do doby, než dojde k udělení souhlasu s osvojením dítěte či uplyne lhůta nezájmu o dítě. Takto je dítě svěřeno do péče na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí, který má povinnost každé 3 měsíce přezkoumat, jestli trvá důvod pro svěřeni dítěte do této pěstounské péče (Novotná, 2010).

Jedním z důvodů pro svěřeni do péče bývá také dlouhodobá hospitalizace rodičů v nemocnici. Pěstounům po tuto dobu náleží dávky státní sociální podpory. Cíl této péče spočívá především v prevenci péče ústavní (srov. Pěstounská péče na přechodnou dobu, 2009).

2.1.4 PORUČENSTVÍ

Podle § 78-82 zákona č. 94/1963 Sb. je poručenství péčí o dítě, kterou vykonává poručník namísto rodičů (zákonného zástupce). O poručenství rozhoduje soud na návrh osoby, která má zájem stát se poručníkem. Důvodem ustanovení poručníka bývá úmrtí rodičů dítěte, pozastavení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti, nebo pokud rodiče nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu. Poručníkem může být fyzická osoba (někdo příbuzný, osoba blízká dítěti, manželé), manželé nebo orgán sociálně-právní ochrany dětí.

Ministerstvo práce a sociální věcí uvádí v publikaci „Průvodce náhradní rodinnou péčí“ (2009, s. 4) o poručenství, jako formě náhradní rodinné výchovy, tyto informace: *„Aby bylo možné považovat poručenství za formu náhradní výchovy, musí být splněna podmínka, že stanovený poručník o dítě osobně pečuje, pak má právo na stejné dávky ze systému státní sociální podpory jako pěstouni. Poručníci nabývají rodičovské zodpovědnosti v téměř celém rozsahu – podstatná rozhodnutí týkající se dítěte schvaluje soud.“*

Čožíková (2008) uvedla, že poručník se stará o výchovu dítěte, zastupuje ho a spravuje jeho majetek. Má práva a povinnosti srovnatelné s právy a povinnostmi rodičů, nemá však k dítěti vyživovací povinnost. Soudem jsou přesně vymezena jeho práva a povinnosti. Jakékoliv zásadní rozhodnutí týkající se dítěte musí být schválena soudem. Musí pravidelně dokládat zprávy o vedení účtů ze správy majetku dítěte, ale také o osobě poručence.

Ze zákona (č. 94/1963 Sb.) poručnictví zaniká zletilostí dítěte. Také může být ukončeno na návrh poručníka. Soud může zprostit poručnictví, pokud poručník neplní svou funkci a je nezpůsobilý či porušuje své povinnosti vůči dítěti.

2.1.5 SVĚŘENÍ DÍTĚTE DO PÉČE JINÉ OSOBY NEŽ RODIČE

Podle zákona 94/1963 Sb., o rodině, může být dítě svěřeno do péče jiné fyzické osoby než rodiče, pokud osoba dítěti poskytne řádnou výchovu. Dítě je možné svěřit jednotlivci, manželům nebo jednomu z manželů se souhlasem druhého. Soudem je také stanoven rozsah práv a povinností vůči dítěti.

Podle Čožíkové (2008) jde o nejvolnější formu náhradní rodinné péče. *„Lze ji upřednostnit zejména v těch případech, kde existuje reálná možnost, že se dítě bude moci vrátit do své původní rodiny. ...Důvody pro takové opatření mohou být subjektivní, tkvící v podstatě v nedostacích výchovy ve vlastní rodině, nebo i objektivní, spočívající v okolnostech nezávislých na jednání rodičů, nevhodné bytové poměry, onemocnění, úraz apod.“* (Čožíková, 2008, s. 27)

Podle Bubleové a Vávrové (2009) dává soud nejčastěji přednost příbuznému dítěti, ale může to být i někdo jiný, blízký dítěti, ke komu má dítě citový vztah.

Jedná se zejména o prarodiče dítěte, není vyloučeno také svěření dítěte staršímu zletilému sourozenci (Čožíková, 2008).

2.2 OPATROVNICTVÍ

Zákon č. 94/1963 Sb. se zmiňuje o opatrovnictví, které vzniká ustanovením soudu, a to z různých důvodů. Mezi hlavní důvody patří střet zákonných zástupců dítěte a dítěte, střet mezi sourozenci, při ohrožení majetkových zájmů dítěte, při řízení o osvojení nebo při omezování rodičovské zodpovědnosti. Opatrovnictví není formou náhradní rodinné péče. Opatrovníkem lze stanovit fyzickou osobu nebo orgán sociálně-právní ochrany dětí. Rozsah práv a povinností opatrovníka stanoví soud. Opatrovník je povinen podávat soudu pravidelné zprávy o správě majetku dítěte. Opatrovník má právo na odměnu z výnosu majetku dítěte, která je stanovena soudem.

2.3 HOSTITELSKÁ PÉČE

Termín „hostitelská péče“ naše zákony neupravují, ale v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v §30 je dána možnost povolit dítěti v ústavním zařízení pobyt i u jiné osoby než u rodiče či příbuzných za podmínky souhlasu obecního úřadu s rozšířenou působností, případně zákonného zástupce dítěte (pokud je dítě v ústavní péči na žádost zákonných zástupců dítěte).

Hostitelská péče spočívá v možnosti dítěte z dětského domova pobývat dočasně mimo ústavní zařízení u jiné, cizí rodiny a většinou se jedná o víkend či prázdniny. Délka opuštění ústavu může být v rozsahu nejdéle 14 dní. Tato doba však může být prodloužena s písemným souhlasem obecního úřadu s rozšířenou působností, pod který dítě přísluší podle trvalého bydliště. Nejčastěji se jedná se o starší děti, které z nějakého důvodu nemohou být umístěny do náhradní rodinné péče a u kterých se tedy nepředpokládá trvalé umístění dítěte do této rodiny. Větší děti lépe pochopí to, že se nejedná o pobyt natrvalo a lépe se s tím srovnají. Přesto je to pro děti velmi přínosné, neboť navštěvují fungující rodinné prostředí a najdou si nové přátele (srov. Průvodce náhradní rodinnou péčí, 2009).

Hostitelka paní Nováková uvedla tuto pravdivou skutečnost:“ *Věděli jsme, že starší dítě již téměř nemá šanci dostat se do rodiny, chtěli jsme pomoci někomu, kdo to opravdu potřebuje. Uvědomovali jsme si, že velké dítě do pěstounské péče je riziko a připadalo nám rozumnější slibovat méně než více.*“ (Kramulová, 2010, s. 60)

Příslušný úřad před vydáním souhlasu zkoumá rodinné a sociální prostředí, v němž by mělo dítě pobývat a zpravidla proběhne i odborné posouzení osob, které o poskytování „hostitelské péče“ žádají. Pobyt v hostitelské rodině je pak dítěti povolen ředitelem ústavního zařízení (Bubleová, Vávrová, 2009).

2.4 DÍTĚ ODLOŽENÉ DO BABYBOXU

Babyboxy jsou schránky, do nichž mohou matky, rodiče, odložit anonymně dítě. Odložené dítě vzápětí dostane veškerou zdravotní péči a sociální pomoc (Babybox, online).

V České republice vznikl první babybox v roce 2005 v soukromém Gyncentru v Praze 6. Poté začala zřizovat babybox další zdravotnická zařízení a k datu 23. 2. 2011 je jich již 42. Jejich zřizovatelem je Nadační fond pro odložené děti Statim. Ministerstvo práce a sociálních věcí vydalo Metodické doporučení, jehož účelem je stanovit postup orgánů sociálně-právní ochrany dětí při řešení dalšího vývoje výchovy dítěte z babyboxu (Novotná, Hovorka, 2009).

Zakladatel babyboxů v České republice, Ludvík Hess, se k babyboxům vyjadřuje takto: *„Babyboxy mají sloužit matkám v obtížné životní situaci, které nejsou schopny se o dítě postarat. Minimálně je to podnět pro pracovníky sociální péče a ochrany dětí a pro opatrovnický soud, aby na ty rodiče dohlédl a dával na ně dobrý pozor a měl je pod kontrolou.“* (Němcová, 2010, online)

Hana Nová (2005) uvedla, že babyboxy mají umožnit, jako jednu ze zcela krajních možností, záchranu života nechtěného novorozeného dítěte, které by jinak mohlo být usmrceno nebo odloženo za pro něj zcela nevyhovujících podmínek.

V případě, že je známá totožnost dítěte, orgán sociálně-právní ochrany kontaktuje rodiče dítěte a nabídne jim spolupráci při řešení jejich nepříznivé situace. Pokud si dítě rodiče nehodlají ponechat, zvolí sociální pracovník další možný postup pro příznivý vývoj dítěte. Pokusí se zajistit souhlas rodičů s osvojením dítěte. Pokud rodiče neprojeví o dítě opravdový zájem po dobu stanovenou zákonem, podá orgán sociálně-právní ochrany dětí návrh k soudu a je možné dítě osvojit bez jejich souhlasu (Novotná, Hovorka, 2009).

Pokud totožnost dítěte není známá, podá orgán sociálně-právní ochrany dětí návrh k soudu na předběžné opatření. Dítě je umístěno do zařízení vyžadující okamžitou pomoc nebo zvláštního zdravotnického zařízení. Je mu ustanoven poručník. Pokud je dítě možné svěřit do náhradní rodinné péče, je z evidence žadatelů vyhledána vhodná náhradní rodina (Novotná, Hovorka, 2009).

2.5 FAKTORY ÚSPĚŠNÉHO NÁHRADNÍHO RODIČOVSTVÍ

Schoolerová (2002) zastává názor, že aby adopce mohla být úspěšná, je zapotřebí dodržení slibu, který je dán hned na počátku: „*Chceme, aby ses stal jedním z nás. Už napořád budeme tvojí rodinou.*“ (Schoolerová, 2002, s. 11)

Podle Petrové (2009) je při rozhodnutí milovat, vychovávat a starat se o dítě někoho jiného nutné čelit i obtížným skutečnostem a zaujímat odpovědný postoj. Žadatelé o náhradní rodinnou péči se mohou dozvědět jen základní informace o biologických rodičích a není tedy možné předem odhalit genetické vybavení, které si dítě do života přineslo.

Faktory, které mohou vést k úspěšnému náhradnímu rodičovství: (Schoolerová, 2002)

1. Rodiče vykazují rysy zdravé rodiny.
2. Oba rodiče s adoptí plně souhlasí.
3. Rodiče jsou schopni přijímat své protichůdné emoce.
4. Rodiče jsou schopni odolávat i pocitům odmítnutí.
5. Rodiče jsou schopni se radovat z malých pokroků vedoucích ke zlepšení.
6. Prvořadou vlastností rodičů je sebeúcta.
7. Rodiče jsou ochotni v případě potřeby vyhledat odbornou pomoc.
8. Rodiče budují rodinu na systému hodnot, vyplývajících z jejich přesvědčení.

3 ÚSTAVNÍ PÉČE

Matějček (1999) uvádí, že tam kde péče o dítě v rodině naprosto selhává a není možné zvolit osvojení či pěstounskou péči, nastupuje péče ústavní. Pobyť v tomto zařízení ústavní péče by měl být pokud možno dočasný. Mezi ústavní zařízení patří kojenecký ústav, dětský domov pro děti do 3 let, dětský domov, dětský domov se školou, diagnostický ústav, výchovný ústav, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, ústav sociální péče. Dítě je umístěno do ústavního zařízení po rozhodnutí soudu na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí.

Do zařízení mohou být děti přijímány z důvodů zdravotních, zdravotně - sociálních a sociálních (srov. Věstník Ministerstva zdravotnictví, 2010, online):

Zdravotní důvody:

- nutnost trvalé či dlouhodobé speciální ošetrovatelské péče z důvodu kombinovaného postižení,
- rehabilitační péče,
- diagnostika a léčba dětí s rizikovou anamnézou (syndrom CAN, abusivní návykových látek u matky, syndrom opuštěného dítěte aj.),
- diagnostika pro stanovení zdravotní a sociální prognózy dítěte (před umístěním do náhradní rodinné péče), nemoc či hospitalizace rodičů, infekční onemocnění v rodině,
- respitní a úlevná péče.

Zdravotně - sociální důvody:

- zácvek rodičů před propuštěním dítěte,
- každá situace, kdy dítě pro své postižení nemůže vyrůstat v rodině, i když nevyžaduje výše uvedenou speciální ošetrovatelskou péči.

Sociální důvody:

- okamžitá pomoc dítěti a rodině v tíživé sociální situaci (nevhodné bydlení, ztráta bydlení, nedostatek finančních prostředků, kombinace uvedeného),
- jiný důvod přijetí dítěte považovaného za zdravé, které nevyžaduje žádnou diagnostiku či terapeutickou lékařskou a ošetrovatelskou péči.

Pokud jsou zde děti umístěny proto, že jejich biologické rodiny zanikly, byly nevyhovující, dysfunkční či afunkční, může být dítě potom umístěno se souhlasem zákonného zástupce nebo soudu do náhradní rodinné péče.

Podle Bubleové a Vávrové (2009) mohou být děti svěřeny do nových rodin:

- z kojeneckých ústavů,
- z dětských domovů,
- z dětských center a jiných ústavů,
- z azylových domů,
- ze zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc,
- přímo z původní rodiny.

Podle Matějčka (2002) se děti předávají z biologické rodiny přímo do nové jen ve zcela výjimečných případech. V praxi se osvědčilo, že pro dítě je mnohem lepší přejít z biologické rodiny nejdříve do ústavního zařízení – do citově neutrálního prostředí a potom teprve do nové rodiny. Dítě se po pobytu v ústavu přirozeněji a hlavně postupně seznamuje s rodinou. Není to pro něj rychlá a bolestivá změna, dochází k jeho postupné stabilizaci a vyrovnáním se s novou situací.

Tab. č. 3: Počet dětí v zařízeních ústavní a ochranné výchovy 2003–2009

(Zdroj: Statistická ročenka Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy)

Zařízení	2003/ 2004	2004/ 2005	2005/ 2006	2006/ 2007	2007/ 2008	2008/ 2009	Rozdíl r. 2003/4 a 2008/2009	%	Rozdíl r. 2007/8 a 2008/9
DD1	4 657	4 867	4 869	4 815	4 618	4 739	+82	1,76	+121
VÚ2	1 544	1 479	1 420	1 404	1 430	1 546	+2	0,13	+116
DÚ3	494	501	537	516	705	793	+299	60,53	+88
DDŠ4	555	743	795	724	674	742	+187	33,69	+68
Celkem	7 250	7 590	7 621	7 459	7 427	7 820	+570	7,86	+393

1Dětský domov 2 Výchovný ústav 3 Dětský diagnostický ústav 4 Dětský domov se školou

3.1 KLOKÁNEK – RODINNÁ ALTERNATIVA ÚSTAVNÍ PÉČE

Klokánek je projekt Fondu ohrožených dětí, jehož cílem je nabídnout dětem přechodnou rodinnou péči na dobu, dokud se nemohou vrátit zpět do své rodiny, nebo dokud pro ně není nalezena trvalá náhradní rodinná péče (srov. Fond ohrožených dětí, online). Mají pověření Ministerstva práce a sociálních věcí jako zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (§ 42 zákona č. 359/1999 Sb.).

Podle zákona o rodině č. 63/1964 Sb. § 46 má péče v zařízeních okamžité pomoci přednost před výchovou ústavní.

Děti jsou přijímány do zařízení na základě: (srov. Fond ohrožených dětí, online)

- žádosti rodičů,
- soudního rozhodnutí,
- žádosti orgánu sociálně-právní ochrany dětí,
- žádosti dítěte,
- žádosti osoby, která našla dítě opuštěné či v krizové situaci.

Pokud je to v zájmu dítěte, mohou zůstat děti v Klokánku i proti vůli rodičů do rozhodnutí soudu o dalším vývoji situace.

Klokánky se provozují buď jako rodinná péče v bytech „klokaních“ tet a strýců, kteří jsou zaměstnanci Klokánku, nebo v objektech se služebními byty, kde se o děti starají nepřetržitě střídavě po týdnu dvě stabilní tety Průměrná doba pobytu dětí v Klokánku je 4 měsíce (srov. Fond ohrožených dětí, online).

Bajer (2003) uvádí, že maximální počet dětí v „klokaní rodině“ je šest.

Vodičková (2004) uvedla, že kolem 65 % z dětí se vrací do původní rodiny, 20 % přechází do trvalé náhradní rodinné péče, 15 % ukončí pobyt zletilostí nebo jsou umístěny do jiného zařízení.

V současné době existuje 16 Klokánků, ve Zlínském kraji jsou dva v Kroměříži. Sociální pracovnice Městského úřadu v Kroměříži Mgr. Bergerová uvedla, že s dvěma Klokánky v Kroměříži dobře spolupracují. Do zařízení umísťují především větší děti a děti bezproblémové, u kterých není potřeba intenzivní spolupráce s psychologem nebo lékařem. U školních dětí je výhodou, že mohou dále navštěvovat svou původní školu.

3.2 DŮVODY NÁVRATU DĚTÍ Z NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE DO ÚSTAVNÍ PÉČE

Podle Kovalčíkové (2010) mohou být příčiny neúspěchu náhradní rodinné péče na straně dětí a biologické rodiny nebo na straně náhradní rodiny.

Problémy a úskalí na straně dítěte: (Kovalčíková, 2010)

Geny:

Někdy se snaží nevlastní rodiče více, než vlastní. Mají to však ztížené, neboť geneticky je jim dítě cizí. Musí se mezi nimi postupně vytvořit citové pouto, aby mohla nová rodina fungovat, tak jak má. Může se však stát i to, že dítě nepřijme hodnoty rodiny a chce se vrátit zpět do ústavu.

Zdravotní stav dítěte:

Zdravotní stav dítěte může být komplikací, nebývá však primárním důvodem ukončení náhradní péče. Je potřeba, aby náhradní rodiče byli důkladně seznámeni s kompletní diagnózou i prognózou stavu dítěte, aby byli schopni se s tímto vyrovnat a pomáhat dítěti ve zdárném vývoji.

Věk:

Vliv může mít také věk dítěte. Malé dítě (novorozenec, kojeneček, batole) je minimálně poznamenané problémy v biologické rodině i v ústavním zařízení. Čím starší dítě je přijímáno do rodiny, tím je více zatíženo negativními zkušenostmi, ať už z biologické rodiny nebo z ústavního zařízení. Je potřeba velké trpělivosti, tolerance a snahy porozumět dítěti, aby došlo k vytvoření vztahu, založeném na důvěře.

Struktura rodiny a vlastní děti:

Zařazení dítěte do struktury nové rodiny je zásadní otázka pro fungování nové rodiny. Problémy mohou vzniknout, pokud jsou již v rodině vlastní děti. Také ony se sžívají s novou situací a změnou svého postavení a nemusí nového člena rodiny přijmout. Musí se dělit o lásku a pozornost rodičů s dalším dítětem a mohou mu ublížit tím, že mu budou připomínat, že není jejich vlastní, že je cizí.

Etnická příslušnost:

Úskalím bývá etnická příslušnost. Dítě si brzy začne uvědomovat rozdíly a často musí čelit posměškům, šikaně a nadávkám ze svého okolí. Náhradní rodiče velmi často řeší výchovné a školní problémy, krádeže, lhaní, drogy, agresivní chování i delikvenci.

Mohou mít však také na dítě přehnané nároky, které dítě nemůže splnit a kompenzuje to pak nežádoucím chováním. Proto také žadatelé o náhradní rodinnou péči dávají přednost při podání žádosti dítěti bílého etnika a děti jiného etnika z možnosti získání do péče vylučují. Tato informace se potvrdila také v dotaznících určeným náhradním rodičům, které autorka uskutečnila (srov. praktická část s. 56).

Biologická rodina:

Záleží na tom, jaká byla biologická rodina – jestli vůbec existovala jako rodina nebo ne, zda jevíla o dítě zájem, jaké problémy v ní byly, kdo dítěti ubližoval. Pěstounská rodina může mít konflikty s rodiči biologickými, vyjadřovat se o nich hanlivě. Také zásahy biologické rodiny do rodiny nově vytvořené jsou velmi problematické a dítěti způsobují dezorientaci a stres.

Ztrátu dítěte může způsobit i špatně podaná informace v nevhodnou dobu o tom, že dítě není dítětem vlastním, nýbrž osvojeným (srov. Aktuální otázky náhradní rodinné péče, 2009).

Kovalčíková (2010) se domnívá, že rizikovými faktory ze strany náhradních rodičů bývá:

- věk rodičů nad 50 let,
- zhoršení zdravotního stavu náhradních rodičů,
- závislost (alkohol, drogy) nových rodičů na různých typech drog,
- manželská krize a následný rozvod nebo odchod jednoho z partnerů,
- nezkušenost s výchovou dítěte,
- špatná výchovná metoda,
- nepřijetí dítěte vlastními dětmi.

Tím nejhorším, co se však může dítěti stát je to, pokud v nové rodině dojde k násilí, zneužívání či týrání dítěte. Dítěti se takto dostává stejné, ne-li horší zkušenosti než z biologické rodiny a může vzniknout velmi těžko překonatelné trauma.

4 ZPROSTŘEDKOVÁNÍ NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE

Kapitola se zabývá dlouhou cestou žadatelů za vysněným dítětem. Je zaměřená především na všechny formální úkony, které jsou ke zprostředkování nezbytné. Má však i psychologické hledisko, neboť jsou v ní uvedeny kapitoly zabývající se motivací, touhami a představami žadatelů o dítě.

4.1 CO BY MĚLO PŘEDCHÁZET PODÁNÍ ŽÁDOSTI

Před podáním žádosti o zařazení do evidence žadatelů o dítě by mělo předcházet období, kdy žadatelé důkladně zváží své schopnosti. Je potřeba se zamyslet nad tím, co všechno jsou ochotni zvládnout, jestli mají dost odhodlání a síly vytrvat na dlouhé cestě za dítětem.

Bubleová (2002) se tímto zabývá a uvádí, že důležité je také pohovořit si o dítěti v širší rodině, je totiž velice důležité, aby všichni přijali nové dítě jako člena vlastní rodiny.

Matějček (2002) uvádí několik důležitých otázek, nad kterými by se budoucí rodiče měli zamyslet:

- Mám dost fyzických a duševních sil, abych dítě vychoval/a?
- Zajistím dítě finančně?
- Co mi v životě opravdu schází?
- Jaké bylo moje dětství?
- Jaké je moje manželství?
- Čeho jsem ochotná/ý se vzdát?
- Jsem schopen/a věnovat se plně dítěti?
- Jsem ochoten/na přizpůsobit se nové situaci?
- Věřím, že mé rozhodnutí je správné? Přesvědčím o tom i své okolí?
- Nebude pro mě dítě překážkou mé kariéry?
- Dovedu si představit, co všechno obnáší výchova dítěte?
- Mám konkrétní představy o dítěti, jaké by mělo být?
- Dovedu objektivně posoudit, o jaké dítě bych nebyl/a schopna se postarat?
- Mohu upřímně říct, že budu pro dítě prospěchem?

4.2 PODÁNÍ ŽÁDOSTI

Pokud se zájemci již rozhodnou, že by rádi přijali dítě do náhradní rodinné péče, musí začít tím, že si podají žádost o zařazení do evidence žadatelů o náhradní rodinnou péči. Tato žádost se podává na sociálním odboru úřadu obce s rozšířenou působností podle místa trvalého bydliště žadatelů. Sociální pracovník úseku sociálně-právní ochrany dětí sdělí všechny potřebné informace a dotazy. Vysvětlí žadatelům rozdíly mezi jednotlivými typy náhradní rodinné péče. Předá na vyplnění několik tiskopisů a dotazníků. Na příští schůzku požádá o přinesení následujících dokumentů, které budou součástí spisu:

- Dotazník část A (oba žadatelé).
- Dotazník část B vyplněný oběma žadateli společně.
- Vyjádření lékaře ke zdravotnímu stavu (oba žadatelé).
- Hodnocení zaměstnavatele (oba žadatelé).
- Potvrzení příjmů (oba žadatelé).
- Kopie občanských průkazů (oba žadatelé) nebo dokladů o povolení k trvalému pobytu na území České republiky nebo o hlášení k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 365 dnů podle zvláštního právního předpisu.
- Kopie oddacího listu.
- Kopie rodného listu dětí (vlastních či v péči).
- Fotografie žadatelů.
- Písemné vyjádření, zda žadatelé souhlasí s tím, aby po uplynutí lhůty uvedené zákonem byli zařazeni také do evidence Úřadu pro zprostředkování osvojení dětí z ciziny nebo jestli žádají výlučně o osvojení dítěte z ciziny.
- Písemný souhlas s tím, že orgán sociálně-právní ochrany je oprávněn zjišťovat další potřebné údaje pro zprostředkování a ověřit, zda nedošlo ke změně rozhodných skutečností.
- Souhlas s účastí na přípravě k přijetí dítěte do rodiny.

Všechny náležitosti spisu jsou uvedeny v zákonu č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Po přinesení všech potřebných dokumentů sociální pracovník sepíše s žadateli žádost o zařazení do evidence žadatelů. Obecní úřad s rozšířenou působností si požádá

o výpis z Rejstříku trestů obou žadatelů a také o Zprávu o pověsti (od přestupkové komise obce či starosty vesnice). Následuje domluva o návštěvě v rodině u žadatelů, kde je provedeno sociální šetření.

4.2.1 MOTIVACE K PODÁNÍ ŽÁDOSTI

Člověk potřebuje ve svém životě žít tak, aby naplňoval všechny své životní potřeby. Jednou z nich, u velké většiny dospělých, je i potřeba být rodičem.

Největší skupinu žadatelů o adopci tvoří bezdětné manželské páry (může však jít i o osamocené ženy), které touží mít a vychovávat dítě. Předávat svoji lásku a starostlivost někomu dalšímu. Příčinou bývá neplodnost jednoho z partnerů. Někdy přichází žádost z rodiny, kde došlo k smrti dítěte vlastního a rodina už další dítě mít nemůže (Matějček, 1999).

Pro pěstounskou péči bývá motivace k přijetí dítěte trochu odlišná. Podle Matějčka (2002) se jedná často o rodiny, které již děti mají a které mají touhu mít dětí více. Někteří mají pocit, že potřebují udělat „něco“ dobrého a odvděčit se tak za vlastní štěstí.

Podle Sobotkové (2003) část pěstounů uvedla, že rozhodujícím motivem pro ně byla síla vychovat další dítě, že chtěli pomoci potřebným. Dávají často šanci i dětem postiženým, mentálně retardovaným, jiného etnika atd. Některé rodiny žádaly o pěstounskou péči také z důvodu, že by na osvojení dítěte čekaly podstatně déle.

Podle výzkumu dotazníků náhradních rodin ve Zlínském kraji je tato „čekací“ doba u osvojení 3,5-6 let (srov. praktická část, s. 55). U pěstounské péče je tato doba různá. Pokud se jedná o příbuzenskou pěstounskou péči, není „čekací“ doba žádná, u klasické pěstounské péče pak půl roku až rok a půl.

Zajímavým důvodem je ten, že se některé rodiny nechaly inspirovat jinými pěstouny či pořadem v televizi o pěstounství. Téměř všichni uvádí altruistické důvody a potřebu naplnění smyslu života. Nezanedbatelným přínosem pro pěstounskou rodinu je i finanční podpora ze strany státu.

Motivací pro podání žádosti se zabývala i autorka práce (srov. praktická část, s. 45 a 55). Analýzou dotazníků potenciálních náhradních rodičů a dotazníků pro náhradní rodiny bylo zjišťováno, jaké důvody uváděli potenciální rodiče ze Zlínského kraje.

4.2.2 DOTAZNÍKY PŘIKLÁDANÉ K ŽÁDOSTI

Při podání žádosti o zařazení do evidence žadatelů vhodných pro osvojení/pěstounskou péči, je nutné vyplnit některé formuláře a dotazníky. Je to především Dotazník pro žadatele o svěřením dítěte do své péče (viz. příloha č. 3), dotazník o požadavcích a představách o dítěti (viz. příloha č. 4) a vyjádření lékaře ke zdravotnímu stavu žadatelů. Tyto dokumenty jsou potom součástí žádosti a spisu.

Dotazník pro žadatele o svěřením dítěte do péče obsahuje údaje o žadatelích. Uvádějí zde, o jaký typ péče žádají a dále své osobní údaje, vzdělání, zaměstnání, zájmy, manželství, údaje o svých dětech, rodičích, sourozencích, bytových a majetkových poměrech.

Dalším a velmi důležitým dotazníkem jsou požadavky a představy o dítěti. Zde žadatelé mohou uvést, jak by si své dítě představovali. Jakého pohlaví, věku, etnika by mělo dítě být. Jestli má být úplně zdravé nebo může mít omezení, postižení, poruchu, onemocnění a jakého charakteru. Také je potřeba zodpovědět otázky ohledně důvodu podání žádosti a jak dlouho o podání žádosti uvažovali atd. Je asi potřeba vědět, že čím větší požadavky si budoucí rodiče stanoví na dítě, tím obtížnější bude takovéto dítě najít.

Vyjádření lékaře obsahuje kompletní anamnézu žadatele. Žadatel je vyšetřen svým praktickým lékařem a musí zde být uvedeny všechny jeho zdravotní problémy. Součástí jsou i přiložené nálezy odborných lékařů, u kterých se žadatel léčí. Je důležité posoudit zdraví budoucích rodičů, aby nedocházelo k návratu dětí do ústavu z důvodu zhoršení zdravotního stavu náhradního rodiče.

4.3 SOCIÁLNÍ ŠETŘENÍ

Následující informace vycházejí z praxe autorky. Sociální pracovnice obecního úřadu obce s rozšířenou působností navštíví žadatele o náhradní rodinnou péči v místě jejich bydliště. Návštěva v rodině trvá 1,5 – 2h, při níž probíhá polostrukturovaný rozhovor. Následně je sepsána zpráva o tomto šetření, která je součástí spisové dokumentace. Je veden rozhovor s oběma žadateli zvlášť a následně i dohromady. Každý z žadatelů je tázán na celý svůj dosavadní život – na rodiče, dětství, dospívání, školní léta, přátele, manželství a děti, zdravotní stav, zaměstnání, bytové podmínky,

náboženství. Důležitá je také otázka motivace a představ o dítěti. Sociální pracovníce také popíše vlastní pozorování o chování žadatelů, jejich vstřícnosti a ochotě, o prostředí a podmínkách pro rozhovor.

Pracovnice orgánu sociálně-právní ochrany dětí následně „zkompletuje“ celou spisovou dokumentaci žadatelů. Uvede, zda žadatele doporučuje nebo nedoporučuje pro zařazení do evidence žadatelů o dítě. Celou kopii dokumentace s originálními fotkami žadatelů postoupí krajskému úřadu za účelem odborného posouzení žadatelů.

4.4 ODBORNÁ PŘÍPRAVA ŽADATELŮ

Na příchod dalšího člena rodiny je potřeba se důkladně připravit, aby se předcházelo úskalím, která mohou novou rodinu potkat. Je důležité porozumět potřebám dětí, pochopit důvody možného odlišného chování dětí. Je nutné, aby budoucí rodiče věděli, že se mohou vyskytnout rozdíly mezi výchovou vlastních dětí a těch přijatých za vlastní.

Do zákona č. 359/1999 Sb. je zařazena odborná příprava budoucích osvojitelů a pěstounů, jako povinná součást systému zprostředkování náhradní rodinné péče. Přípravu zajišťuje krajský úřad a realizují ji tzv. pověřené osoby, což jsou zpravidla neziskové organizace. STROP Zlín o. s., je touto pověřenou osobou pro Zlínský kraj a lektorsky ji zajišťuje společně s organizací TRIADA - Poradenské centrum, o. s. (Rotreklová, Hofrová, 2006).

„Cílem přípravy budoucích osvojitelů a pěstounů je poskytnout jim potřebné informace, vztahující se k péči o dítě a jeho výchově a napomoci připravit příznivé prostředí pro vývoj svěřeného dítěte s ohledem na jeho specifické potřeby.“ (Novotná, Průšová, 2004, s. 36)

Forma, obsah i rozsah odborné přípravy se v jednotlivých krajích liší. Záleží na tom, kdo je realizátorem přípravy, jeho vzdělání, zkušenosti a koncepce (srov. Odborná příprava budoucích pěstounů a osvojitelů, 2009).

Příprava realizovaná ve Zlínském kraji je skupinová a účastní se jí naráz 4-6 párů v první části, 9–11 párů (jednotlivců) v druhé části. Osvědčilo se, že lepší je příprava, která probíhá zvlášť pro osvojitele a zvlášť pro pěstouny (Hofrová, Rotreklová, 2009).

Budoucí osvojitelé i pěstouni se také seznámí s lidmi se stejným zájmem. Často tyto známosti přetrvávají i po skončení odborné přípravy. Součástí přípravy jsou také konzultace individuální a jedno setkání za účasti dětí žadatelů (Odborná příprava budoucích pěstounů a osvojitelů, 2009). Zajímavé a obohacující bývá pro žadatele setkání s osvojiteli nebo pěstouny, kteří si již dítě osvojili nebo ho mají v péči, což také krajský úřad v rámci přípravy zajišťuje.

Příprava má dvě základní části. V první části dojde k setkání žadatelů s pracovníky orgánu sociálně právní ochrany dětí krajského úřadu. Ti vysvětlí žadatelům další postup při vyřizování jejich žádosti. Také jsou rozebírána témata jako sociálně právní ochrana dětí, spektrum dětí, pro které jsou hledány nové rodiny atd. Následuje vypracování úvodní zprávy a psychologické vyšetření žadatelů. Psycholog stanoví, jestli doporučuje, nedoporučuje nebo doporučuje s podmínkou, pokračovat v přípravě. Při zjištění rizik, která jsou s náhradní rodinnou péčí neslučitelná, nemohou žadatelé dále pokračovat v přípravě (srov. Metodické doporučení MPSV, 2009). Druhá část přípravy již probíhá zvlášť pro osvojitele a zvlášť pro pěstouny.

Z hlediska cílů odborné přípravy se klade důraz zejména na témata:

- „osobní historie dítěte a jeho rodinná anamnéza,
- *principy zprostředkování osvojení, pěstounské péče,*
- *seznámení se budoucích osvojitelů či pěstounů s dítětem a rozhodnutí přijetí dítěte,*
- *převzetí dítěte z ústavního zařízení do rodiny,*
- *první rok života dítěte v osvojitelské rodině nebo v pěstounské péči,*
- *budování identity osvojeného dítěte a dítěte v pěstounské péči.“* (Hofrová, Rotreklová, 2009, s. 31)

V některých případech není kurz pro žadatele potřebný, a proto jim ani není nařízena povinnost se tohoto kurzu zúčastnit. Týká se to žadatelů,

- a) kteří již dříve kurz absolvovali v souvislosti s přijetím jiného dítěte,
- b) kteří již mají dítě ve své péči a prokazují dobré výchovné schopnosti,
- c) kterým vážné důvody neumožní přípravu se zúčastnit,

(srov. MPSV, Doporučení k realizaci přípravy budoucích osvojitelů a pěstounů k přijetí dítěte do rodiny). Může jim však být doporučeno, aby se kurzu zúčastnili, neboť mohou být velkým přínosem se svými zkušenostmi žadatelům ostatním.

4.5 ODBORNÉ POSOUZENÍ ŽADATELŮ

Žadatelé, o zařazení do evidence pro náhradní rodinnou péči, jsou posuzováni po celou dobu zprostředkování náhradní péče.

Krajský úřad má odborníky pro další posuzování žadatelů.

Odborné posouzení zahrnuje: posouzení osobnosti žadatelů, jejich psychického stavu, zdravotního stavu, předpokladu vychovávat dítě, stability manželského stavu a prostředí v rodině. Dále zahrnuje zhodnocení přípravy k přijetí dítěte do rodiny, vyjádření dětí žadatele k přijetí dítěte do náhradní rodinné péče (Zlínský kraj, online).

Zdravotní posouzení provádí posudkový lékař krajského úřadu. Psychologické posouzení je na základě psychologického testu, který žadatelé vyplní. Potom jsou pozváni na konzultaci s psychologem. Posouzeny, v rozsahu svých možností, bývají i děti žadatelů (Zlínský kraj, online).

Po odborném posouzení krajský úřad rozhodne, kteří žadatelé jsou vhodní pro zařazení do evidence potenciálních náhradních rodičů. Krajský úřad vydá rozhodnutí o zařazení žadatelů do evidence žadatelů vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny.

4.6 EVIDENCE ŽADATELŮ

Krajský úřad získává od obecních úřadů s rozšířenou působností kopie spisů dětí, pro které je potřeba najít novou náhradní rodinu a vede z nich evidenci. Druhou evidenci vede o žadatelích, kteří byli posouzeni jako vhodní náhradní rodiče.

Krajský úřad se snaží zprostředkovat osvojení či pěstounskou péči dětem a žadatelům ze své evidence. Pokud se do 3 měsíců od zařazení dítěte do evidence dětí nebo po dobu 3 let pro žadatele zařazeného do evidence žadatelů nepodaří krajskému úřadu zprostředkovat náhradní rodinnou péči, postoupí krajský úřad údaje z evidence Ministerstvu práce a sociálních věcí. Ministerstvo se snaží zprostředkovat dítěti rodinu a to tak, že vyhledává náhradní rodiče z celé ČR. Pokud se ministerstvu nepodaří osvojení či pěstounskou péči zprostředkovat do 3 měsíců (u zařazení dítěte), do 6 měsíců (u zařazení žadatelů), postoupí údaje z evidence Úřadu pro

mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně. Ovšem toho postoupení je možné pouze v případě souhlasu žadatelů o osvojení dítěte z ciziny. Dítě i rodiče jsou dále hledáni také v rámci České republiky (srov. Ministerstvo práce a sociálních věcí, online).

4.7 PORADNÍ SBOR

Podle zákona 134/2006 Sb. hejtman kraje zřizuje poradní sbor jako zvláštní orgán kraje. Poradní sbor doporučuje pro určité dítě vedené v evidenci krajského úřadu vhodné žadatele vedené krajským úřadem nebo ministerstvem. Má nejméně 5 členů.

„Poradní sbor tvoří odborníci, působící v oblasti sociálně-právní ochrany. Zejména se jedná o odborníky z oboru pediatrie, psychologie, pedagogiky, zástupce školských, zdravotnických a sociálních zařízení pro výkon ústavní výchovy, zaměstnance krajského úřadu a obecního úřadu obcí s rozšířenou působností, pracující na úseku sociálně-právní ochrany.“ (Bubleová, Vávrová, 2009, s. 9)

V Poradním sboru Zlínského kraje je předsedkyní sboru ředitelka dětského domova, tajemnicí je vedoucí orgánu sociálně-právní ochrany dětí Krajského úřadu Zlínského kraje. Dalšími členy sboru jsou: psycholog Krajského úřadu ve Zlíně, sociální pracovníce Krajského úřadu ve Zlíně, 3 sociální pracovníce orgánů sociálně právní ochrany dětí z různých městských úřadů s rozšířenou působností, psychologka z organizace Strop o. s. a sociální pracovníce, která je i speciálním pedagogem.

Následující informace poskytla sociální pracovníce paní Bergerová, členka Poradního sboru Zlínského kraje: *„Poradní sbor posuzuje jednotlivé případy dětí, které mohou být předány do nové rodiny. Vybíráme ze tří žadatelských párů ten, který by mohl být vhodnými rodiči pro dítě. Nejdříve jsou členové sboru seznámeni s anamnézou dítěte i všemi známými informacemi o kandidátech na jeho rodiče. Bývá přizvána i sociální pracovníce obecního úřadu obce s rozšířenou působností, která má na starosti sociálně právní ochranu dětí, která sdělí členům sboru další informace o dítěti. Je vedena dlouhá diskuse mezi členy sboru a následuje hlasování. Každý člen sboru má 1 hlas. Pokud dojde k remíze hlasů, má rozhodující slovo předsedkyně poradního sboru. Pokud nevyberme žádný ze tří párů, je sepsána zpráva o důvodu, který nás vedl k tomu, že jsme nevybrali žádné žadatele.“*

Krajský úřad nakonec rozhodne o vhodné rodině pro dané dítě s tím, že přihlédne k doporučení poradního sboru a pošle žadatelům oznámení o vhodnosti, na jehož základě mají právo seznámit se s dítětem (Zlínský kraj, online).

4.8 NÁVÁZÁNÍ KONTAKTU S DÍTĚTEM

Pokud se najde dítě, pro které budou žadatelé vybráni jako vhodní náhradní rodiče, pozve je Krajský úřad odbor sociálně-právní ochrany dětí na pohovor o životě dítěte. Jsou jim sděleny všechny dostupné informace o dítěti. Pokud se rozhodnou, že se chtějí seznámit s dítětem, bude jim dohodnuta návštěva dítěte v zařízení – v kojeneckém ústavu, dětském domově (Bubleová, Benešová, 2001).

Sociální pracovnice Kojeneckého ústavu Kyjov paní Němcová hovořila na téma prvního setkání s potenciálními rodiči takto: *„Ještě před setkáním s dítětem bývá posezení rodičů s paní primářkou, sociální pracovníci a psychologkou. Rodičům je sdělena anamnéza dítěte a další různé informace o dítěti. Pak se jdou seznámit s dítětem. Chvilí s ním zůstávají v prostředí, kde se zrovna nachází. ...Zpočátku je někdo z personálu v místnosti s nimi a postupně se vytrácíme. ...Po překonání prvotní bariéry si ho mohou vzít do návštěvní místnosti, kde s ním mohou být sami. ...Mohou také pobývat sami třeba na zahradě. Mimo areál mohou jít pouze v doprovodu zdravotní sestry nebo sociální pracovnice, neboť ještě nejsou rodiči dítěte.“* (srov. rozhovor v příloze č. 1)

Anonymní pěstounka se vyjádřila v rámci dotazníkového šetření k prvnímu setkání se svým dítětem takto: *„Proběhlo v kojeneckém ústavu, odkud je, setkání nezapomenutelné, jako když člověk poprvé vidí dítě, které se stane součástí jeho života a které už nějak vypadá, miminko se strašně rychle mění a miminka jsou si podobná, toto už byl hotový člověk, i když človíček. Všechny ošetřovatelky včetně sociální pracovnice, psychologky a primářky a ředitelky byly příjemné, snažily se odpovídat na mé dotazy.“* (srov. praktická část, s. 57)

Někteří budoucí pěstouni či osvojitelé navštíví „své“ dítě jen jednou a hned jsou rozhodnutí vzít si dítě do předpěstounské péče či péče budoucích osvojitelů. U jiných to trvá déle a je zapotřebí několika návštěv, což platí u dětí starších a dětí, které dříve prožily trauma způsobené vlastní rodinou.

Potenciální rodiče mají danou zákonem lhůtu 30 dní od oznámení o vhodnosti, které mají na návštěvu dítěte a pokud se rozhodnou také na podání žádosti o svěřeni dítěte do péče budoucích osvojitelů nebo pěstounů. Tato žádost se podává na obecním úřadě s rozšířenou působností.

Vznikající nové vztahy jsou závažným zásahem do života dětí i rodin. Proto je zákonem určená doba tří měsíců před rozhodnutím soudu, kdy je dítě v nové rodině „na zkoušku“ (Matějček, 2002).

4.9 PŘEDPĚSTOUNSKÁ PÉČE A PÉČE BUDOUCÍCH OSVOJITELŮ

Nastává období tří „zkušebních“ měsíců pře rozhodnutím soudu, během nichž se rodiny seznamují s dítětem a přivýkají na sebe navzájem. Zákonem je daná tato nezbytná doba pro zváženi a ověření, jestli rodina zvládne tuto novou situaci a jestli se vytvářejí ty „správné“ rodinné vztahy (Bubleová, 2002).

Podle zákona o rodině č. 94/1967 Sb. může být dítě (svěřené do ústavní péče nebo nacházející se v zařízení pro okamžitou pomoc) před rozhodnutím soudu dočasně svěřeno rozhodnutím orgánu sociálně-právní ochrany dětí do péče osoby, která má zájem stát se jeho pěstounem. Dítě, které není v ústavní výchově, může být svěřeno budoucím pěstounům se souhlasem rodičů.

Účelem předpěstounské péče je také finanční zabezpečeni dítěte a pěstouna, než dojde k rozhodnutí soudu o svěřeni dítěte do péče pěstounů (Středisko náhradní rodinné péče, 2010).

V průběhu této lhůty je orgán sociálně-právní ochrany oprávněn navštěvovat rodinu a podávat zprávy soudu, o průběhu situace v budoucí rodině (Bubleová a kol., 2009).

Je potřeba také podstoupit psychologické vyšetření (liší se podle regionu), kde se posuzuje vývoj dítěte za dobu, kterou strávilo v rodině a také jak se vyvíjejí vztahy a vazby v rodině (Bubleová, 2002).

Sociální pracovnice Kojeneckého ústavu v Kyjově paní Němcová na toto téma vyjádřila takto: „*Dítě musí za tři měsíce přijít na kontrolu, napíše se lékařská zpráva, která je důležitá pro soud, hlavně pokud rodiče žádají o nezrušitelné osvojení.*“ (srov. rozhovor v příloze č. 1)

4.10 ORGÁN SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY A JEHO SPOLUPRÁCE S BUDOUCÍMI RODIČI A SOUDEM

Dítěti stále trvá nařízená ústavní výchova, která platí až do vydání rozhodnutí o svěření dítěte do péče. Sociální pracovnice má povinnost navštěvovat dítě jednou za 3 měsíce. Vždy o šetření udělá záznam do spisu. Má za úkol poučit žadatele o postupu jednání o svěření dítěte do péče, nabídne jim možnost sepsání návrhu na svěření dítěte do péče. Jedná se o sociální pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí podle místa trvalého bydliště žadatelů. Také může nabídnout kontakty na odborníky, pokud se vyskytne problém s dítětem.

Soud ustanoví většinou opatrovníkem dítěte pro řízení orgán sociálně-právní ochrany v místě bydliště žadatelů s dítětem, proto je důležitá komunikace obou orgánů sociálně-právní ochrany dětí. Po předvolání k soudu s datem nařízeného jednání, soud požaduje po orgánu sociálně-právní ochrany dětí zprávu o výchovných a rodinných poměrech navrhovatelů, také např. souhlas matky s osvojením. Po žadatelích vyžaduje zprávu o zdravotním stavu jejich i dítěte, popř. rodný list apod.

4.11 DÍTĚ V NOVÉ RODINĚ

Dítě bylo svěřeno rozhodnutím soudu do péče určitých šťastných rodičů. A tím to teprve všechno začíná. Je důležité mu v začátcích hodně pomáhat, aby se postupně a nenásilně začlenilo do nově vznikající či přetvořené rodiny.

Archerová (2001) se hlouběji zabývá tímto tématem a uvedla, že je velice důležité vyhýbat se rychlým změnám v životě dítěte. Rodiče by se měli snažit zjistit o dítěti, co nejvíce. Požádat o informace všechny možné osoby, které se o dítě staraly. Je vhodné zpočátku dodržovat denní rytmus, na který bylo dítě zvyklé. Dítě má rádo stálost a potřebuje cítit jistotu, lásku a bezpečí. Může reagovat na chování rodičů a život v rodině úplně jinak, než by bylo normální a očekávatelné. Pokud si rodiče neví rady, co by bylo nejlepší, je dobré poradit se s odborníkem – lékařem, sociálním pracovníkem, dětským psychologem či psychiatrem. Motivujícím prvkem pro dítě může být pochvala, vlídné slovo či pohlazení, na které dítě nebylo zvyklé.

Také v životě osvojitelů nebo pěstounů (nejen v životě dítěte), se uskutečnila zásadní životní změna. Stali se rodiči. Zpočátku to bývá velmi náročné. Je potřeba vytvořit si nový rytmus domácnosti, omezit své osobní volno, finance dělit na více členů. Velmi důležitá je v tomto okamžiku také podpora širší rodiny a přátel. Je potřeba vědět, že hned nepůjde všechno samo a proces zvykání bude dlouhodobý. Problémy mohou nastat především se staršími dětmi. S dítětem je potřeba si pohovořit, seznámit ho s novým prostředím a stanovit pravidla, která bude muset dodržovat (Bubleová, Benešová, 2001).

5 INSTITUCE A ZAŘÍZENÍ PODÍLEJÍCÍ SE NA NRP VE ZLÍNSKÉM KRAJI

Na náhradní rodinné péči ve Zlínském kraji se podílí mnoho zařízení a institucí. Některá mají povinnost ze zákona zprostředkovat náhradní rodinnou péči či se starat o děti, které je možné umístit do náhradní péče, jiná se dobrovolně snaží pomoci náhradním rodinám. V této oblasti mají rozhodně své místo také dobrovolnické organizace a nadační fondy, které umožňují činnost organizací a poskytují peníze na projekty.

Státní instituce podílející se na náhradní rodinné péči

Obecní úřady s rozšířenou působností se podílejí na zprostředkování náhradní rodinné péče hned od prvního kroku ve zprostředkování, což je podání žádosti. Potom vykonává sociální pracovnice úřadu s rozšířenou působností sociální šetření a napíše první zprávu o jejím pohledu na rodinu. Vytvoří spis, který celý zašle krajskému úřadu. Po vybrání žadatelů jako vhodných rodičů, navštíví konkrétní dítě společně s potenciálními rodiči. Pomáhá rodičům se sepisováním návrhu na svěřením dítěte do péče.

Obecní úřady obcí s rozšířenou působností ve Zlínském kraji:

Městský úřad Bystřice pod Hostýnem,

Městský úřad Holešov,

Městský úřad Kroměříž,

Městský úřad Luhačovice,

Městský úřad Otrokovice,

Městský úřad Rožnov pod Radhoštěm,

Městský úřad Uherský Brod,

Městský úřad Uherské Hradiště,

Městský úřad Valašské Klobouky,

Městský úřad Valašské Meziříčí,

Městský úřad Vsetín,

Městský úřad Vizovice,

Magistrát města Zlína.

Krajský úřad Zlínského kraje

Krajský úřad se také podílí na zprostředkování náhradní rodinné péče. Jeho úkolem je odborná příprava, odborné posouzení žadatelů a vyhledávání vhodných rodičů pro dítě. Poskytuje poradenství z oblasti náhradní rodinné péče.

Uskutečňuje z vlastní iniciativy setkání pěstounských rodin. Tato setkání bývají 2x až 3x ročně. Jedná se o dvoudenní pobyty ve Velkých Karlovicích nebo ve Valašských Kloboukách. Cílem setkání jsou odborné konzultace s odborníky, ale také seznámení a diskuse s jinými pěstounskými rodinami. Pěstouni také získávají aktuální informace z oblasti náhradní rodinné péče. Konají se odborné přednášky (Zlínský kraj, online).

Dále připravuje dvoudenní setkání matek pěstounek. Pro děti pořádá víkendové setkání. V roce 2010 se uskutečnilo ve Vizovicích za spolupráce s občanským sdružením Domek (Zlínský kraj, online).

Ústavní zařízení:

Ústavní zařízení se podílejí na náhradní rodinné péči, neboť děti, které jsou umístěny do náhradní rodinné péče, jsou většinou před přijetím do rodiny právě zde. Zaměstnanci poskytují informace o dítěti potenciálním rodičům, seznámí je se zdravotním stavem dítěte. Některá zařízení poskytují náhradním rodičům i možnost pobytu na zaučení péče o dítě. Pomáhají rodinám překonat prvotní bariéry a problémy s komunikací. Po 3měsíčním pobytu v rodině uskutečňují kontrolní vyšetření a píšou zprávu pro soud.

V kraji se nachází tato zařízení ústavní péče:

Dětské centrum Zlín,

Dětský domov a ZŠ Liptál,

Dětský domov a ZŠ Vizovice,

Dětský domov Bojkovice,

Dětský domov Kroměříž,

Dětský domov Uherské Hradiště,

Dětský domov Uherský Ostroh,

Dětský domov Valašské Meziříčí,

Dětský domov Vizovice,

Dětský domov Zlín,

Dětský domov, základní škola a praktická rodinná škola Valašské Klobouky,

Dětský domov se školou, základní škola a školní jídelna, Bystřice pod Hostýnem, Kojenecké a dětské centrum, zařízení vyžadující okamžitou pomoc Valašské Meziříčí.

Další instituce, zařízení a organizace zabývající se náhradní rodinnou péčí:

Klokánky Kroměříž jsou zařízeními pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Nabízejí přechodnou rodinnou péči místo péče ústavní. Zařízení provozuje Fond ohrožených dětí (Fond ohrožených dětí, online).

SOS dětská vesnička Chvalčov zajišťuje náhradní rodinnou péči 37 dětem v pěstounské péči (SOS vesničky, online).

Strop o. s., Zlín poskytuje individuální konzultace pro náhradní rodiny a je pověřenou organizací k uskutečňování odborné přípravy žadatelů ve Zlínském kraji (Strop, online).

Asociace náhradních rodin České republiky – Kluby náhradních rodin v Holešově, Valašském Meziříčí a Uherském Hradišti.

„Asociace náhradních rodin České republiky je cesta, jak si navzájem poskytnout pomoc a vyměnit zkušenosti mezi sebou.“ (Asociace náhradních rodičů České republiky, online)

Kluby nabízí: setkání náhradních rodin, vzdělávací služby, terapeutické služby, volnočasové aktivity, doprovázení rodin a poskytování informací.

Klub náhradních rodin Valašské Meziříčí nabídl v roce 2009 a 2010 projekty: Aktivizace náhradní rodiny, terapeutické služby pro náhradní rodiny Zlínského kraje a vzdělávání náhradních rodičů. Klub mohl uskutečnit tyto projekty za podpory Nadace Terezy Maxové (Náhradní rodiny Valašské Meziříčí, online).

Dobrovolnické centrum Adra Zlín – dobrovolníci pomáhají v Dětském centru Zlín.

Dobrovolnické centrum Adorea Vsetín – dobrovolníci dochází do Kojeneckého ústavu ve Valašském Meziříčí a pomáhají dětem muzikoterapií.

Občanské sdružení Pod křídly Valašské Meziříčí

Pomáhá mladým lidem, kteří po dovršení 18 let odcházejí z dětských domovů, výchovných ústavů, pěstounských a sociálně slabých rodin, do samostatného života (Pod křídly, online).

II. Praktická část

V praktické části jsem se rozhodla zabývat potenciálními a náhradními rodiči ve Zlínském kraji.

Pro svou práci jsem použila tyto dvě metody:

1. Analýzu dokumentu
2. Dotazník

Analýzu dokumentu - dotazníků jsem zvolila z důvodu, že jsem chtěla vytvořit charakteristiku žadatelů o náhradní rodinnou péči ve Zlínském kraji.

Dotazník, jsem si vybrala, abych mohla dodržet anonymitu respondentů a získala tak více náhradních rodičů, kteří by byli ochotni dotazník vyplnit.

Chtěla jsem vytvořit ucelený obraz o zprostředkování náhradní rodinné péče. Nejprve analýzou představ a tužeb žadatelů, potom dotazníkem v již vzniklých náhradních rodinách. Pro doplnění informací, především o prvním kontaktu rodičů s dítětem, jsem uskutečnila rozhovor se sociální pracovnící kojeneckého ústavu, který je uveden v příloze č. 1.

6 ANALÝZA DOKUMENTU

„Za dokumenty se považují taková data, která vznikla v minulosti, byla pořízena někým jiným než výzkumníkem a pro jiný účel, než jaký má aktuální výzkum. Výzkumník se tedy zabývá tím, co je již k dispozici, ale musí to vyhledat. Rozlišujeme osobní dokumenty, úřední dokumenty, archivní data, výstupy masových médií a virtuální data.“
(Hendl, 2008, s. 204)

Úřední dokumenty jsou dokumenty pořízené ve firmách nebo na úřadech. Mohou být napsané, fotografované nebo jinak pořízené (Hendl, 2008).

Analýza dokumentu se vyskytuje v kvalitativním i kvantitativním výzkumu. Dokumenty mohou být podrobeny analýze z různých hledisek a projevují se v nich osobní nebo skupinové postoje, hodnoty a ideje (Hendl, 2005).

Analýza dokumentů – dotazníků pro potenciální náhradní rodiče proběhla na Městském úřadě v Holešově na odboru sociálních věcí a zdravotnictví, který spadá pod Zlínský kraj.

6.1 POSTUP A POPIS ZKOUMANÉHO

Analýza žádostí o náhradní rodinnou péči proběhla v listopadu 2010 na Městském úřadu v Holešově na odboru sociálních věcí a zdravotnictví. Byly prostudovány všechny dotazníky, které žadatelé vyplnili jako podklady pro svou žádost o zařazení do evidence žadatelů o náhradní rodinnou péči.

Sledované období pro podání žádosti byly roky 2005–2010. V tomto období bylo podáno celkem 17 žádostí. Z tohoto počtu žádostí bylo 10 žádostí o osvojení a 7 o pěstounskou péči.

Cílem analýzy bylo zjistit, jaká je charakteristika žadatelů o náhradní rodinnou péči ze Zlínského kraje. Jaký mají žadatelé věk, zaměstnání, kde bydlí, jestli se hlásí k nějakému náboženskému vyznání a jestli před podáním žádosti měli děti vlastní či děti v náhradní rodinné péči. Sledován byl také motiv pro podání žádosti a doba, po kterou žadatelé přemýšleli o podání žádosti.

Je třeba upozornit, že analýza byla realizována na dotaznících ze Zlínského kraje, ale výsledky jsou platné spíše pro oblast spadající pod Městský úřad Holešov. Z tohoto důvodu si uvědomuji, že dosažené výsledky nemusí být zcela objektivní a nemohou být z nich ani vyvozeny všeobecně platné závěry platné pro celý Zlínský kraj.

K výzkumu byla použita čárkovou metoda a výsledky byly zaneseny do tabulek a grafů.

6.2 VÝZKUM

Počet zkoumaných párů:	15
Počet zkoumaných jednotlivců:	2x1 osoba (1x pěstounské péče, 1x osvojení)
Počet celkem:	17 (16)

Tab. č. 4: Rok podání žádosti

Rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Počet žadatelů	5	4	3	4	1	0
Z toho párů	3	4	3	4	1	0
Jednotlivců	2	0	0	0	0	0

Výsledkem zkoumání počtu podaných žádostí je bohužel fakt, že počet žadatelů o náhradní péči ve sledovaném místě neustále klesá a v letošním roce dokonce nepodal žádost o náhradní rodinnou péči nikdo. Pravděpodobně je tento pokles způsoben především obavami potenciálních žadatelů, jestli budou schopni dostatečně zabezpečit svou rodinu s dalším členem rodiny. Problémy národního hospodářství (především zaměstnanost) a zmenšující se pomoc rodinám s dětmi určitě mají vliv na rozhodování, jestli požádat o náhradní rodinnou péči či raději ne.

Tab. č. 5: Vybraná forma NRP a stav ve věci žádosti v listopadu 2010

Forma NRP	Osvojení	Pěstounská péče
Počet žadatelů	10	7
Uskutečněné osvojení/pěstounská péče	3	2
Předpěstounská, péče bud. osvojitelů	2	1
Zamítnuté žádosti	3	1
V evidenci žadatelů	0	3
Pozastaveno řízení	2	0

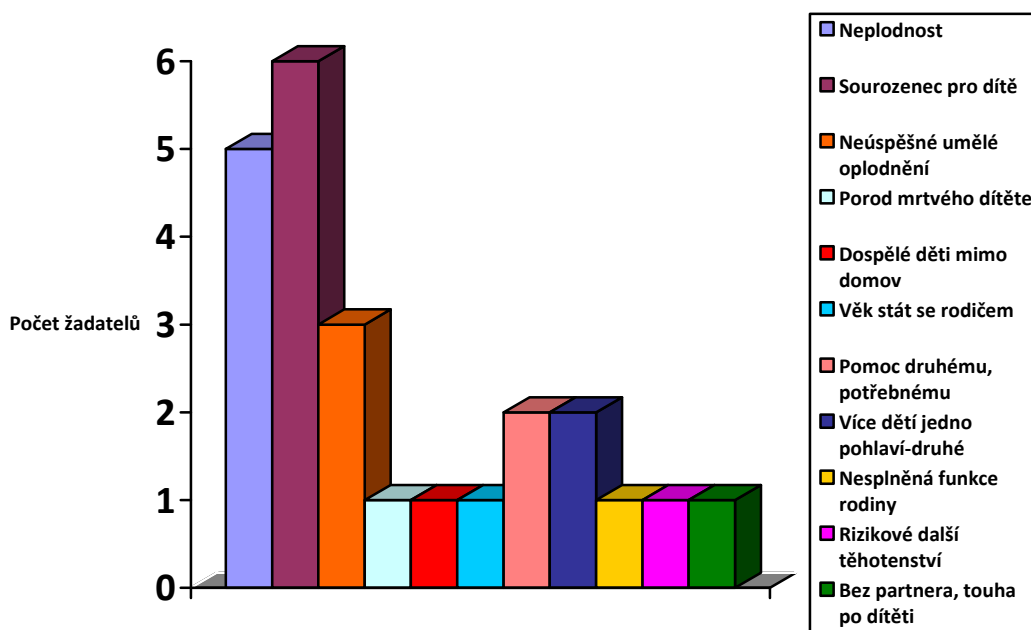
Z výsledků vyplývá, že ze 17-ti podaných žádostí za posledních 6 let se podařilo 5-ti párům získat nového člena rodiny. Další 3 nové rodiny se vytvoří již brzy, neboť již čekají jen na konečné vydání rozhodnutí soudu o svěřeni dítěte do péče/osvojení.

U 4 rodin došlo po důkladném zjišťování ke zhodnocení podmínek pro dítě jako nevyhovující. Důvody pro zamítnutí žádosti byly: nevhodné podmínky v rodině, rodinné problémy a zhoršení zdravotní stavu žadatelů. Jedna z rodin byla zařazena do evidence žadatelů, ale požádala o vyřazení po tom, co se jim narodilo dítě vlastní.

Ještě 3 rodiny stále čekají, až se objeví dítě, pro které by byli vybráni jako vhodní náhradní rodiče.

Motivace k podání žádosti potřebné k zařazení do evidence žadatelů o dítě

Graf č. 1: Motivace k podání žádosti

Matějček (1999) uvedl, že nejčastější motivací pro podání žádosti o osvojení bývá neplodnost, což bylo analýzou potvrzeno. Manželské páry většinou zkouší podstoupit umělé oplodnění. Pokud se toto oplodnění nezdaří, začínají uvažovat o náhradní rodinné péči. Ve výzkumném vzorku žadatelů byly i páry, které již jedno osvojené dítě měly a toužily získat do osvojení dítě další.

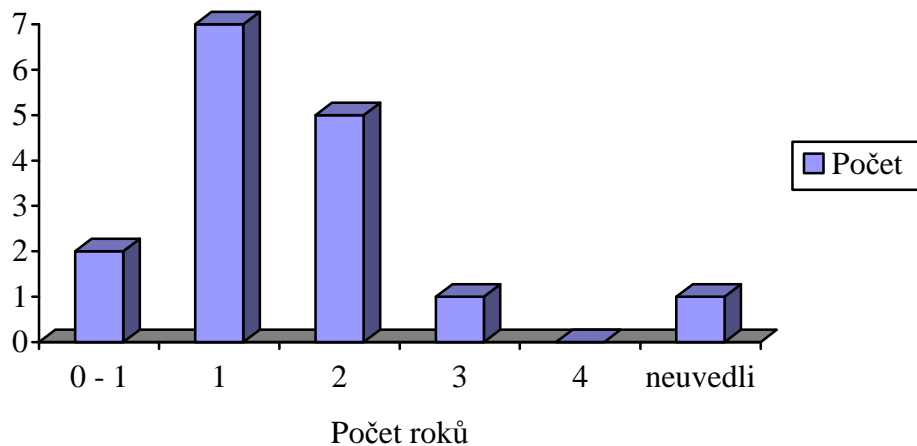
Bubleová (2002) se zabývala motivem k podání žádosti o pěstounskou péči. Uvedla, že se jedná často o rodiny, které již děti mají a které mají touhu mít dětí více. Přejí si tak pomoci někomu potřebnému, což bylo analýzou opět potvrzeno.

Motivací pro některé rodiny bývá také fakt, že ve své rodině mají všechny děti stejného pohlaví a přály by si vychovávat i dítě pohlaví opačného.

Byly uvedeny i další důvody pro podání žádosti jako: nesplněná funkce rodiny, věk stát se rodičem či touha po dítěti ženy bez životního partnera.

Doba, po kterou žadatelé uvažovali o přijetí dítěte do náhradní péče

Graf č. 2: Délka uvažování

Rozhodnutí podat žádost pro získání „cizího“ dítěte, je velmi zásadní rozhodnutí. Důkladné zvážení situace je nezbytné.

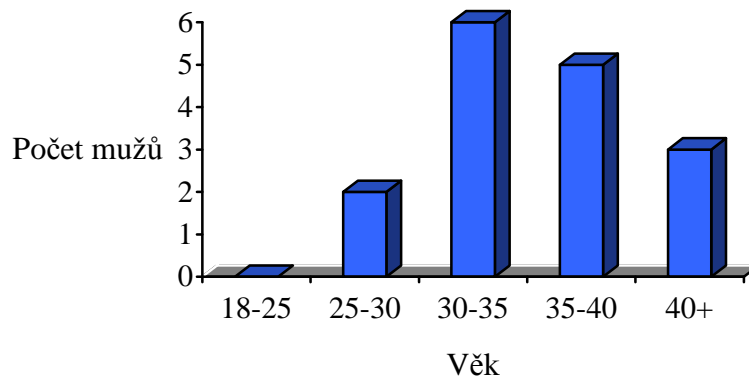
Páry, které nemohou mít děti, se musí rozhodnout, jestli chtějí přijmout pro ně nebiologicky vlastní dítě nebo raději zůstanou sami bez dítěte. Jestli je dítě smyslem jejich dalšího života nebo se raději budou věnovat jen svému partnerskému vztahu, kariéře či svým zálibám.

Páry, které děti mají, zase řeší otázku začlenění nového člena do fungujícího systému rodiny. Kovalčíková (2010) uvádí, že problémy v nově vzniklé rodině s vlastními dětmi mohou vést až k návratu dítěte do ústavní péče. Proto, aby mohlo dojít k tomuto zásadnímu rozhodnutí, je nezbytná dostatečná doba pro přemýšlení.

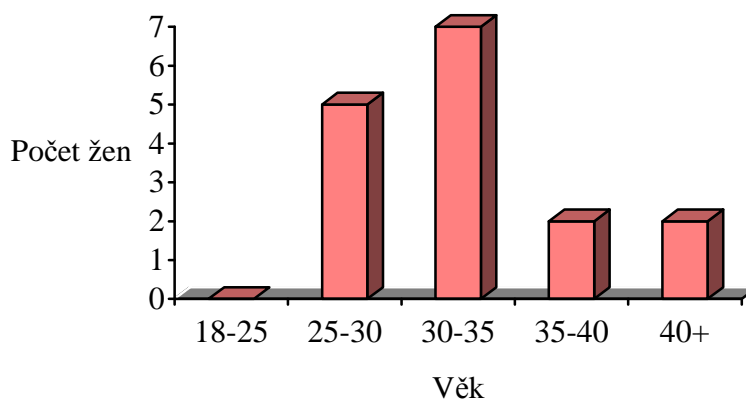
Ve sledované oblasti žadatelé nejčastěji uvedli, že se rozhodovali 1 až 2 roky. Což je dostatečná doba pro rozhodnutí. Objevila se však i doba kratší (do 1 roku) i delší. Nejdelší uvedená doba byla 3 roky.

Věk žadatelů při podání žádosti

Graf č.3: Věk muže při podání žádosti

Graf č. 4: Věk ženy při podání žádosti

Věk mužů i žen při podání žádosti byl nejčastěji 30-35 let (37 % mužů, 43 % žen), což je dáno i faktem, že mladší páry se nejdříve pokoušejí pořídit si dítě vlastní a teprve po neúspěšném pokusu žádají o náhradní rodinnou péči (většinou o osvojení). U pěstounských párů je to často otázka toho, že si žadatelé nejdříve „pořídí“ dítě (děti) vlastní a potom teprve žádají o dítě formou náhradní péče.

Pokud mají dítě v náhradní péči a chtějí mít v péči další, musí znovu čekat, než budou vybráni jako vhodní náhradní rodiče. Proto je také vysoké procento žadatelů ve věku 35–40 let.

Jedná se také o páry, kterým odešly dospělé děti z domova a chtějí znovu zažívat pocit být rodiči dalšímu dítěti. Tyto páry bývají ve věku nad 40 let.

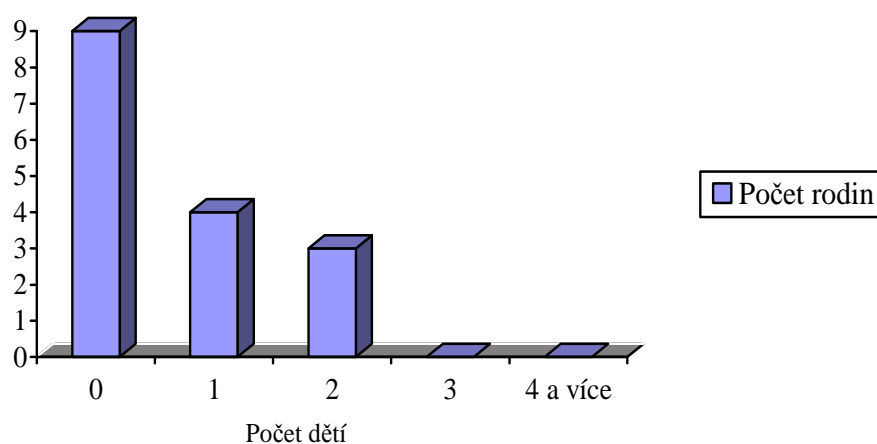
Počet dětí v rodinách

Tab. č. 6: Počet vlastních dětí

Počet vlastních dětí	0	1	2	3	4 +
Muži	10	3	1	1	0
Ženy	9	5	1	1	0

Muži i ženy ze zkoumané skupiny většinou vlastní děti neměli (9 žen z 16, 10 mužů z 15). Tím se potvrdila teorie, že o tom, že o náhradní rodinnou péči žádají převážně bezdětné páry, což platilo převážně u žadatelů o osvojení. Rodiny, které již vlastní dítě měly (1-3), žádaly o péči pěstounskou, neboť si přály mít větší rodinu, měly touhu pomoci někomu potřebnému.

Graf č. 5: Počet dětí v náhradní rodinné péči

Většina rodin také neměla žádné dítě v náhradní péči (56 %). Rodiny (25 %), které měly 1 dítě v náhradní péči, žádaly nejčastěji o dítě další, aby první dítě mělo sourozence.

Vzdělání mužů a žen

Tab. č. 7: Vzdělání

Vzdělání	základní	vyučení	středoškolské	vysokoškolské
Žena	1	3	11	1
Procent	6 %	19 %	69 %	6 %
Muž	0	9	6	0
Procent	0 %	60 %	40 %	0 %

Stupeň vzdělání mužů – žadatelů bylo vyučení (60 %) nebo středoškolské (40 %). U žen převažovalo vzdělání středoškolské (69 %), ale zastoupeny byly všechny stupně vzdělání.

Náboženské vyznání žadatelů

Tab. č. 8: Náboženské vyznání (u všech mužů i žen)

Náboženství	ano	ne	neuvedli
Počet žadatelů	20	6	5
Procent (%)	65	19	16

Většina rodin, žádajících o náhradní rodinnou péči, se charakterizuje jako křesťansky založená (65%). Křesťansky založené rodiny měly větší touhu pomoci bližnímu, který to potřebuje.

Bydlení žadatelů

Tab. č. 9: Bydlení žadatelů

Místo bydlení	vesnice	město
Počet žadatelů	9	7
Typ obydlí	dům	byt
Počet žadatelů	13	3
Procent	81 %	19 %

Analýza ukázala, že žadatelé o náhradní rodinnou péči bydlí na vesnici i ve městě, dávají však přednost bydlení v rodinném domě (81 %) před bydlením v bytě. Mají tudíž dostatek prostoru pro potřeby dalšího dítěte.

Zaměstnání žadatelů

Tab. č. 10: Zaměstnání žadatelů

Zaměstnání	plný úvazek	MD nebo RD	OSVČ	nezaměstnaní
Ženy	12	2	1	1
Muži	10	1	4	0

Většina mužů a žen pracuje na plný úvazek (75 % žen, 66 % mužů). Část mužů pracuje také jako osoby samostatně výdělečně činné (27 % mužů).

Zajímavý je také údaj, že jeden z mužů je na rodičovské dovolené. Jeho manželka je může lépe finančně zajistit, proto se rozhodli, že na rodičovské dovolené bude muž.

6.3 CELKOVÝ ZÁVĚR VYPLÝVAJÍCÍ Z ANALÝZY

Z výše uvedené analýzy vyplývá několik zajímavých informací. Lze vytvořit profil žadatelů o náhradní rodinnou péči ve sledované oblasti Zlínského kraje.

Typičtí žadatelé mají tyto znaky: muž věk 30-40 let, žena 30–35, vzdělání muže vyučení nebo středoškolské, žena středoškolské, oba jsou náboženského vyznání, bydlící ve městě nebo na vesnici v rodinném domě. Děti vlastní nemají nebo jedno, dítě v náhradní rodinné péči žadatelé o osvojení nemají (případně jedno), žadatelé o pěstounskou péči 0-2 děti.

Nejčastější motivací pro podání žádosti o náhradní rodinnou péči je bezpochyby neplodnost, která bývá hlavní příčinou pro osvojení dítěte. Dalším častým důvodem je sourozenec pro dítě, ať už vlastní či v náhradní péči. Objevily se také důvody: pomoc druhému, potřebnému, při domácnosti s dětmi jednoho pohlaví, touha mít i dítě pohlaví druhého, při dospělých dětech mít ještě dítě malé, rizikové další těhotenství, mít dítě i bez potřeby partnera, věk pro založení rodina a další důvody.

Rodiny uvažovaly o podání žádosti většinou 1–2 roky, což je doba dostatečná pro takovéto rozhodnutí. Jen málo párů uvažovalo o dítěti kratší dobu (2) nebo dobu delší (1).

Zajímavý je také pohled na to, jak v listopadu 2010 vypadala situace jejich žádostí. Jestli již dítě získali nebo byli nakonec neúspěšní a byli vyřazeni z evidence žadatelů. Z těchto sedmnácti párů/jednotlivců má již „své“ dítě doma 5 (3 v osvojení, 2 v pěstounské péči). Tři páry mají již dítě doma v péči budoucích osvojitelů nebo předpěstounské péči. Zamítnuté byly v průběhu řízení 4 žádosti. Důvodem byly nevhodné životní podmínky, rodinné problémy, zhoršení zdravotního stavu žadatele a vyřazení z evidence z vlastního rozhodnutí žadatelů. Stále ještě v evidenci žadatelů jsou tři páry a dva páry z vlastního rozhodnutí pozastavili řízení.

Na závěr analýzy bych chtěla podotknout smutný fakt, který vyplynul z podaných žádostí ve sledovaném období. V roce 2005 podalo žádost o zařazení do evidence žadatelů celkem 5 párů. S každým rokem se jejich počet snižoval a v roce 2010 si nepodal na Městském úřadu v Holešově žádost o zařazení do evidence nikdo.

7 DOTAZNÍK PRO NÁHRADNÍ RODIČE

Tento kvalitativní dotazník byl sestaven s cílem získat bližší informace o náhradních rodinách a především o jejich touhách, představách a zkušenostech se zprostředkováním náhradní rodinné péče ve Zlínském kraji. Také bylo sledováno, jaký je kontakt dětí v náhradních rodinách se svou biologickou rodinou.

Vzorek náhradních rodičů zahrnoval rodiny z měst i malých vesnic, z různého sociálního prostředí, různého stáří pěstounů a osvojitelů, s vlastními dětmi, samotné páry i jednotlivce.

7.1 METODA VÝZKUMU

Pro svůj výzkum jsem si zvolila jako metodu dotazník, protože se mi jevila jako vhodná na zkoumání tohoto problému. Náhradní rodinná péče je velmi citlivé téma a ne každý je ochotný o ní ústně referovat. Náhradní rodiče prošli dlouhou cestou, než se jim podařilo získat dítě do péče, museli vyplnit a zodpovědět hodně otázek. Přesto se mi podařilo získat pro vyplnění dotazníku 20 rodin ze Zlínského kraje.

Dotazník je podle Gavory (2000) způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí. Položené otázky se mohou vztahovat k jevům vnějším nebo vnitřním.

Dotazník lze také charakterizovat jako soustavu předem připravených otázek, které jsou cíleně seřazené podle záměru autora, a respondent na ně odpovídá písemnou formou (Chráska, 2007).

Otázky v dotazníku mohou mít otevřenou nebo uzavřenou formu. U otevřených položek respondent nemá na výběr odpovědi, ale může se volně vyjádřit k otázce, což vede k hlubšímu proniknutí ke sledovanému jevu. U uzavřených otázek jsou vždy na výběr možnosti, ze kterých respondent vybírá. Takovéto otázky respondenti vyplňují raději než otevřené. V dotazníku je možné použít několik druhů uzavřených otázek: dichotomické, polytomické. Mohou se vyskytovat také položky polouzavřené, škálové nebo výčtové (Chráska, 2007).

7.2 POPIS VÝZKUMU

Dotazník byl zaměřen na náhradní rodiny ze Zlínského kraje s osvojeným dítětem nebo dítětem v pěstounské péči (viz. Příloha č. 2).

Distribuce dotazníku proběhla v červnu až prosinci 2010. Jeho vyplnění bylo anonymní, zcela dobrovolné. Dotazníky byly rozeslány prostřednictvím e-mailu, který zprostředkovalo Centrum pro náhradní rodinnou péči Holešov. Další část dotazníků byla předána osobně nebo prostřednictvím sociálních pracovníc OSPOD Zlínského kraje. Návratnost dotazníků, které byly rozeslány e-mailem, byla velmi malá (z 10 poslaných se vrátily 3). Při osobním předání dotazníku byla návratnost 100%, u dotazníků poslaných sociálními pracovníci OSPOD 47%.

Otázek v dotazníku bylo 15. Byly různého typu, některé byly otevřené (otázky č. 4, 5, 12, 14, 15), uzavřené, s výběrem odpovědi a polouzavřené (otázky č. 3, 13).

U otázek s výběrem odpovědi byla možnost výběru z těchto položek:

ano – ne – možná	(otázky č. 8, 9)
ano – částečně – ne	(otázka č. 7)
ano – spíše ano – spíše ne – ne	(otázka č. 11)
1 – 2 – 3 – více	(otázka č. 2).

Cíle dotazníku:

Celkovým cílem bylo vytvořit představu o náhradní rodinné péči určenou rodinám, které by měli potenciální zájem o některou z forem náhradní rodinné péče.

Stanovila jsem si výzkumné otázky, u kterých jsem ověřovala jejich správnost.

Výzkumné otázky:

- 1) Rodiče žádající o osvojení nemají žádné vlastní děti, rodiče žádající o pěstounskou péči mají většinou několik vlastních dětí.
- 2) Náhradní rodiče neuvažovali o přijetí dítěte odlišného etnika.
- 3) Biologičtí rodiče dětí v pěstounské péči se s dětmi spíše nevidají.

U těchto otázek jsem hledala odpovědi:

- a) Jaká je „čekací“ na dítě ve Zlínském kraji při osvojení, pěstounské péči?
- b) Jak probíhá první setkání dětí a potenciálních rodičů?
- c) Jak vidí náhradní rodiče celou proceduru získávání dítěte po jejím úspěšném uskutečnění?

7.3 VYHODNOCENÍ VÝZKUMU

Z 20 rodin se jednalo u 14 rodin o pěstounskou péči, u 6 rodin o osvojení.

Otázka č. 2 a 3.: Kolik máte dětí?

Tab. č. 11: Osvojení

Rodina	1.	2.	3.	4.	5.	6.
V péči	1	1	1	1	2	1
Vlastní	0	0	0	0	0	0

Tab. č. 12: Pěstounská péče

Rodina	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.
V péči	3	1	2	1	1	2	1	1	1	1	1	2	2	2
Vlastní	0	2	0	0	2	3	8	0	2	2	3	1	1	0

Žádná z rodin s osvojeným dítětem nemá dítě vlastní. Naopak rodiny s dětmi v pěstounské péči mají vlastní dítě či děti velmi často (ze 14 rodin má 9 vlastní děti). Počet vlastních dětí byl nejčastěji dvě. Některé rodiny měly také více dětí v náhradní péči (většinou 2 děti – 5 rodin).

Tab. č. 13: Motivace k přijetí dítěte (mohli uvést i více důvodů)

Důvod	Počet rodin
Neplodnost	7
Chtěli být náhradními rodiči	2
Nemocné dítě	1
Chtěli více dětí	2
Seberealizace	1
Pomoc druhému	5
Příbuzenská péče	2
Zdravotní důvody	1
Odchod dospělých dětí	1
Smrt rodiče, péče o vnoučata	1

Otázka č. 5: Jak dlouho jste na dítě čekali?

Tab. č. 14: Osvojení

Rodina	1.	2.	3.	4.	5.	6.
Doba (roky)	3,5	4	6	3	3	3

Tab. č. 15: Pěstounská péče

Rodina	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.
Doba (roky)	1,5	5	0	0	0	1	3	0,5	3	1	0,3	2	0,5	2

Výzkumem bylo zjištěno, že čekací doba na získání dítěte ve Zlínském kraji je u osvojení 3-6 let, u pěstounské péče 0,5–3 roky. U příbuzenské pěstounské péče není čekací doba žádná. Jediná výjimka u pěstounské péče, která u které byla čekací doba delší než 3 roky (5 let) byla nejspíše způsobena faktem, že žádost byla podána jednotlivcem.

Otázka č. 6: Jaký byl věk dítěte při přijetí do rodiny?

Tab. č. 16: Osvojení

Rodina	1.	2.	3.	4.	5.	6.
Věk (měsíce)	3	3	7	3	6	12

Tab. č. 17: Pěstounská péče

Rodina	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.
Věk (roky)	1,8, 1 a 2	2,5, 4,5	2	6	4	9 12	1,3	4,5	2	7	0,5	11	4 5	2

Z výzkumu vyplývá, že rodiny žádající o osvojení dítěte získali do péče dítě do jednoho roku ve všech případech.

U pěstounské péče byl věk dětí při přijetí do rodiny různorodý. Záleželo na tom, jak staré dítě si rodiny přály. Děti byly ve věku 1-12 let. Jen v jednom případě bylo dítě mladší jednoho roku. Ve 4 rodinách se také jednalo o získání sourozenců do pěstounské péče.

Otázky č. 7 a 9: Je dítě odlišného etnického původu? Zvažovali jste přijetí dítěte romského původu?

Devatenáct dětí získaných do náhradní péče bylo bílého etnika (jedno poloromské) a 17 rodin ani neuvažovalo o přijetí dítěte etnika jiného (romského).

Otázka č. 8: Uvažovali jste o přijetí dítěte staršího 3 let?

Většina (16) dotázaných odpověděla, že by přijala dítě staršího 3 let. Záporná odpověď se vyskytla jen u 4 rodin.

Otázka č. 10 : Jaký byl Váš věk a věk vašeho partnera při podání žádosti o dítě?

Tab. č. 18: Věk při podání žádosti

Věk	25-30	31-35	36 -40	41-45	46-50	50 +
Muži	3	7	3	2	1	2
Ženy	6	8	2	1	1	2

Věk při podání žádosti byl u mužů i žen nejčastěji 31-35 let. Což bylo potvrzeno i analýzou dotazníků v předchozí kapitole. U žen bylo velké zastoupení i věku 25-30 let, ale ve všech případech se tento věk přibližoval třiceti (27-30).

Otázka č. 11: Byli jste spokojeni s ochotou sociálních pracovníků?

Většina respondentů byla se sociálními pracovníky spokojena (16 z 20 rodin). Částečná spokojenost se vyskytla u 3 rodin. Jen v jednom případě bylo uvedeno spíše ne, což bylo i vysvětleno. Rodina měla pocit, že sociální pracovníky obtěžují a neobdrželi dostatek potřebných informací.

Otázka č. 12: Jaké bylo první setkání s Vaším dítětem (dětmi)? (odpovědi některých respondentů)

Rodina č. 1

„Pohodové, na půdě dětského domova.“

Rodina č. 2

„V kojeneckém ústavu, odkud je, setkání nezapomenutelné, jako když člověk poprvé vidí dítě, které se stane součástí jeho života a které už nějak vypadá, miminko se strašně rychle mění a miminka jsou si podobná, toto už byl hotový člověk, i když teprve človíček. Všechny ošetřovatelky včetně sociální pracovnice, psychologky a primářky a ředitelky kojeneckého ústavu byly příjemné, snažily se odpovídat na dotazy.“

Rodina č. 3

„V kojeneckém ústavu, děti se postupně na setkání těšily.“

Rodina č. 4

„V kojeneckém ústavu, když nám ji přinesli, brečeli jsme, byla zlatá. Dívala se na nás a neplakala. S malou jsme strávili 1,5h.“

Rodina č. 8

„Jeli jsme se podívat sami bez dětí. Malý zrovna spal. Při odjezdu s malým z kojeneckého ústavu Brno jsme si pořídili fotku se značkou konec Brno.“

Rodina č. 11

„Setkání proběhlo na půdě dětského domova a hned ten den jsme si ji odvezli na týden domů. Potom na tři víkendy a pak už s námi zůstala.“

Rodina č. 12

„Obě setkání proběhla na půdě kojeneckého ústavu a bylo to krásné. Jako při narození...“

Rodina č. 15

„V dětském domově, navštěvovali jsme je i s dcerou, ukazovali fotky. Celkem jsme tam byli 5x.“

První setkání s dítětem bývá pro rodiny velkou událostí a také nesmírně důležitou. Rodiny se rozhodly často již po prvním shledání s dítětem, že se dítě stane členem jejich rodiny. Tato situace nastává většinou u dětí mladších jednoho roku. U dětí větších je potřeba více návštěv a postupného přivykání na nové rodiče, což uvedl i Matějček (2002).

Otázkou č. 13 jsem chtěla zjistit, jestli si rodiny vzaly do péče první dítě, kterému byli představeni jako potenciální rodiče.

V 19 rodinách tomu tak skutečně bylo, v jednom případě bylo dítě druhým představeným. První představené dítě bylo jiného etnika a vytvořily se kontaktní bariéry.

Otázka č. 14: Kontaktují biologičtí rodiče dítě? Vídá se s nimi?

Z 20 rodin jsou v kontaktu s biologickými rodiči 4 děti, další 2 děti se navštěvují s příbuznými (prarodiče, prarodiče). V rodinách, které uvedly kontakt s rodinou, se jedná většinou o matky dětí a tento kontakt je velmi malý.

Otázka č. 15: Který problém nebo krok považujete za nejproblematictější v procesu získávání dítěte do péče? (odpovědi některých respondentů)

Rodina č. 1

„Čekání. Veliké prodlevy mezi jednotlivými kroky.“

Rodina č. 2

„Čekání na vyřizování papírů, které by se mohly klidně vyřizovat už s dítětem doma.“

Rodina č. 4

„Vyplňování spousty dotazníků a potom to samé chtěli slyšet i ústně.“

Rodina č. 5

„Neměli jsme problém, proběhlo to rychle díky, velkou pomoc jsme měli v sociální pracovníci.“

Rodina č. 6

„Neinformovanost, na sociálním odboru jsem si připadala, jako že je obtěžuji.“

Rodina č. 10

„Problémy s biologickými rodiči, u nichž nebyl známá ani adresa pobytu. Zbytečné prodlužování pobytu v kojeneckém ústavu.“

Rodina č. 17

„Délka soudního jednání od převzetí dítěte do naší péče do pravomocného rozhodnutí.“

Rodina č. 18

„Psychologická vyšetření.“

Jako největší problém v celém procesu získávání dítěte respondenti viděli především dlouhé čekání, prodlevy, dlouhá soudní jednání a problémy s biologickými rodiči. Jen málo respondentů uvedlo něco jiného např. hodně dotazníků a psychologických testů s neustále se opakujícími otázkami. Jen v jednom případě byla uvedena neochota sociálních pracovníků.

7.4 CELKOVÝ ZÁVĚR VÝZKUMU

Výzkum byl zaměřen na náhradní rodiny Zlínského kraje a nelze tedy jeho výsledky zobecnit pro celou ČR. Vybraný vzorek respondentů byl 20 rodin, což mohlo způsobit zkreslení výsledků.

Výzkum potvrdil některé skutečnosti, které již byly zkoumány analýzou dotazníků žadatelů. Jednalo se především o motivaci k podání žádosti. Opět byla nejčastějším důvodem uvedena u osvojení neplodnost a u pěstounské péče pomoc druhému a touha mít více dětí.

Potvrdila se výzkumná otázka č. 1, že o osvojení žádají páry bezdětné a o pěstounskou péči páry či jednotlivci s dětmi. Z toho výzkumu vyplynulo, že ze 14 rodin má 9 vlastní děti. Počet vlastních dětí byl nejčastěji uveden dvě. Některé rodiny měly také více dětí v náhradní péči a to většinou 2 děti, což uvedlo 5 rodin.

Také byla potvrzena výzkumná otázka č. 2. Z 20 zkoumaných rodin jen tři rodiny zvažovaly přijetí dítěte romského původu. Nakonec získaly rodiny do péče dítě etnika bílého (kromě 1 rodiny - dítě je poloromské).

Třetí výzkumná otázka se potvrdila taktéž. Děti, vyrůstající v pěstounských rodinách, se spíše nevidají s biologickými rodiči. Ze 14 zkoumaných pěstounských rodin se stýkají s rodiči jen 4 děti (většinou se jedná pouze o matku). Dvě děti se s rodiči nevidají, ale navštěvují se s prarodiči či pratetou.

Věk dětí přijatých do péče byl u osvojení u všech rodin do jednoho roku. U pěstounských rodin byl věk závislý na tom, jak staré dítě si rodiny přály. Ve třinácti rodinách ze čtrnácti se jednalo o děti starší jednoho roku. Věkové rozpětí dětí získaných do pěstounské péče bylo 1–12 let.

Zajímala mne otázka doby, po kterou musí rodiny čekat, než se podaří objevit dítě, pro které byli vybráni jako vhodní náhradní rodiče. Výzkumem jsem zjistila, že ve Zlínském kraji je tato doba u osvojení 3-5 let, u pěstounské péče 0,5–3 roky (u příbuzenské pěstounské péče není čekací doba žádná).

Jako velmi zajímavé jsem shledávala odpovědi týkající se prvního kontaktu dětí s rodiči. Většina rodin (kromě 1) přijala do své rodiny dítě, se kterým se seznámila napoprvé. Tato setkání byla velmi emotivní a někteří rodiče si dítě rovnou odvezli domů. U starších dětí bylo zapotřebí, aby došlo k více návštěvám. Děti se postupně začaly těšit a začal se vytvářet pozitivní vztah.

Většina rodin byla spokojena s pomocí sociálních pracovníků, jejich úsilím při zprostředkování náhradní péče. Pro reálnou představu o celém zprostředkování a jeho úskalích jsou zajímavé odpovědi respondentů týkající se toho, co spatřují za nejhorší v celém tomto procesu. Velké množství z nich uvádí dlouhé čekání, délku soudních jednání a komplikace s biologickou rodinou. Někteří neuvodli problémy žádné.

ZÁVĚR

Náhradní rodinná péče je velmi obsáhlé téma a často také hodně prodiskutovávané. Není možné jednou prací obsáhnout celou tuto oblast. Já jsem se tedy zaměřila na tu část, která předchází vzniku náhradní rodiny. Na to, co rodiny motivuje k přijetí dítěte, co všechno musí podstoupit na své dlouhé cestě za získáním vytoženého dítěte. Které jednotlivé kroky obsahuje zprostředkování náhradní rodinné péče.

Předložená práce může být průvodcem pro rodiny, uvažující o přijetí dítěte. Je řazena od počátečního vysvětlení pojmů, přes bližší vysvětlení jednotlivých typů náhradní rodinné péče. Obsahuje také kapitola věnující se péči ústavní a důvodům, proč se některé děti vracejí z náhradních rodin zpět do ústavu. Je nezbytné, aby byli rodiče připraveni na všechno důležité, co je v životě s novým dítětem čeká, jaký je jeho zdravotní a psychický stav, co od něj mohou očekávat, aby se těmito návratům do ústavu mohlo předcházet. Další kapitola se zabývá celým zprostředkováním náhradní péče. Co všechno rodiny musejí absolvovat, aby mohli být zařazeny do evidence žadatelů, jak dlouho asi budou čekat, než se podaří nalézt dítě, pro které budou vybráni jako vhodní rodiče. A pak? Dojde k tomu prvnímu setkání, o němž si můžou potenciální žadatelé udělat představu díky dotazníkům a rozhovoru se sociální pracovnící kojeneckého ústavu. Kapitola je ukončena přijetím dítěte do rodiny, čemuž už se příliš nevěnuji, neboť by to mohl být námět pro další bakalářskou práci. Z důvodu, že je práce zaměřena především na Zlínský kraj, je moje poslední kapitola teoretické části věnována organizacím, které se podílejí na náhradní rodinné péči v tomto kraji. Potenciální rodiče tak mohou zjistit konkrétní místa, kam se obrátit při podání žádosti nebo při problémech se získaným dítětem. Co jim také kraj nabízí – možnost setkání a výměny zkušeností s dalšími náhradními rodinami při společných setkáních a pobytech.

Důležitou součástí práce je část praktická. Dotváří obraz náhradní péče – ať už potenciální či potom konkrétní. Vždy je potřeba vidět a slyšet informace od jiných, druhých rodin, které již s náhradním rodičovstvím zkušenosti mají. Člověk potřebuje vědět, že někdo je na tom stejně, má stejná přání, problémy... Někdy to pomáhá nejvíce. Teorie je důležitá, praxe však důležitější. Bylo velmi zajímavé číst si myšlenky náhradních rodičů – jak prožívali první setkání se svým dítětem, co se jim

líbilo, nelíbilo. Je smutné, že tak málo biologických rodičů má zájem o své děti v pěstounské péči. I když někdy si myslím, že je to pro děti takto lepší. Stává se totiž, že setkání biologické rodiny a náhradní rodiny jsou velmi problematická. Rodiče děti navštěvují velmi málo, a pokud je jednou za čas navštíví, dítě je z toho psychicky vykojené. To vznáší nyní často diskutované otázky týkající se sanace rodiny a přednosti biologické rodiny před náhradní za každou cenu...

Myslím, že nejdůležitější v celém tomto procesu jsou potřeby dítěte. Na to by se mělo vždy hledět. Snažit se o to, aby dítě mělo pěkný, spokojený život ať už v rodině biologické či náhradní. Je potřeba velké trpělivosti, ochoty spolupracovat a snažení, aby toho mohlo být dosaženo.

Seznam použité literatury a jiných zdrojů

- ARCHEROVÁ, C. *Dítě v náhradní rodině*. 1.vyd. Praha : PORTÁL, 2001. ISBN 80-7178-578-4.
- BUBLEOVÁ, Věduna, BENEŠOVÁ, Lucie. *Hledáme nové rodiče*. Praha : Středisko náhradní rodinné péče, 2001. ISBN neuv.
- BUBLEOVÁ, Věduna, VÁVROVÁ, Alena. *Sociálně-právní ochrana dětí - problematika náhradní rodinné péče*. Metodický materiál projektu „Více dětí do rodin“, 2009. ISBN neuv.
- ČOŽÍKOVÁ, M. Cesta k přijetí dítěte do náhradní rodinné péče. In VAŠŤÁTKOVÁ, J., VYHNÁLKOVÁ, P. *Rodina a náhradní rodinná péče*. 1.vyd.. Olomouc : HANEX, 2008. s. 7-34. ISBN 978-80-7409-013-4.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2. vyd. Praha : PORTÁL, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4.
- HOFROVÁ, Veronika, ROTREKLOVÁ, Eva. *Odborná příprava budoucích pěstounů a osvojitelů*. Koncepční a metodické poznámky. Brno : TRIADA-Poradenské centrum, 2009, 38 s. ISBN 978-80-254-4588-4.
- CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu*. 1. vyd. Praha : GRADA, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4
- KRAMULOVÁ, Daniela. Hostitelská péče: dítě z dětského domova poznává život v rodině. *Psychologie dnes*, 2010, č. 4, s. 60. ISSN 1212-9607.
- MATĚJČEK, Zdeněk, et al. *Náhradní rodinná péče*. 1.vyd. Praha : PORTÁL, 1999. 184 s. ISBN 8071783048.
- MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. 1. vyd. Praha : GRADA, 1999. ISBN 80-7169-897-0.
- MATĚJČEK, Zdeněk, et al. *Osvojení a pěstounská péče*. 1.vyd. Praha : PORTÁL, 2002. 152 s. ISBN 8071786373.
- NOVOTNÁ, V., PRŮŠOVÁ, L. *K vybraným otázkám osvojování dětí*. Praha : LINDE, 2004. 200 s. ISBN 8086131564.
- Právo a rodina*. Praha : Linde, 1998- . ISSN 1212-866.
- Problémy současné rodiny a náhradní rodinné péče*. Sborník příspěvků z konference 24.-25. června 2009 v Olomouci [CD-ROM]. 1. vyd. Brno : TRIBUN EU, 2010. 545 s. ISBN 978-80-7399-888-2.

SCHOOLEROVÁ, J. E. *Adopce, vztah založený na slibu: užitečné rady a postřehy pro adoptivní rodiče a pěstouny*. 1.vyd. Praha : Návrat domů, 2002. 217 s. ISBN 8072550667.

Sociální práce. Asociace vzdělavatelů v sociální práci. 2003, č. 2. ISSN 1213-624.

BELI, Michaela. Děti přece za vlastní rodiče nemůžou. *Týdeník Kroměřížska*, 2008, roč. 7, č. 1, s. 9. ISSN 1212-8406.

ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*. 1.vyd. Praha : PORTÁL, 2007. 144 s. ISBN 978-80-7367-318-5.

ŠTĚRBOVÁ, D., BOŤOVÁ, A. *Náhradní rodinná péče a transformace systému péče o ohrožené děti v České republice*. Brno : TRIADA - Poradenské centrum o. s., 2008. 68 s. ISBN 978-80-254-3353-9.

ZÁKONY A METODICKÉ MATERIÁLY:

Zákon České republiky č. 359/1999 Sb. ze dne 9. prosince 1999, o sociálně-právní ochraně dětí

Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb. ze dne 16. prosince 1992, o vyhlášení Listiny základních práv a svobod

Zákon ČSSR č. 94/1963 Sb. ze dne 4. prosince 1963, o rodině

Metodické doporučení MPSV č. 7/2009 k odbornému posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče

Metodické doporučení MPSV č. 8/2009 k postupu a cílům psychologického vyšetření žadatelů o osvojení nebo pěstounskou péči

Metodické doporučení MPSV č. 1/2010 k postupu orgánů sociálně-právní ochrany dětí v případech adresného souhlasu rodiče k osvojení dítěte

Metodické doporučení Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí č. 69/2010 pro zprostředkování mezinárodního osvojení do ciziny

Činnost kojeneckých ústavů a dětských domovů pro děti do tří let [online] In *Věstník Ministerstva zdravotnictví*, 2005, č. 9, s. 21-27. Dostupný z <http://www.mzcr.cz/Legislativa/dokumenty/vestnik_3577_1771_11.html>.

JINÉ ZDROJE:

Deset let mezinárodních osvojení v České republice. Tisková zpráva Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí z 28. června 2010 [online] [cit. 2010 – 11 - 25]. Dostupná

z <http://www.umpod.cz/fileadmin/user_upload/osvojeni/Tiskova_zprava_CTK_k_UMPOD_cerven_2010_-_10_let_HAU.pdf>.

Interní materiál Sdružení SOS vesniček. *Systém náhradní péče o děti a mladistvé & následné péče o mladé lidi odcházející z náhradní péče v České republice*. Situační analýza [online]. 1. vyd. Praha: Sdružení SOS vesniček, 2009. 60 s. ISBN 978-80-254-799-4. Dostupný z <<http://www.sos-vesnicky.cz/res/data/002/000503.pdf>>.

Materiál MPSV, Pěstounská péče na přechodnou dobu, 2009. Dostupný

z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/7296/Pestounska_pece_na_prechodnou_dobu.pdf>.

Materiál MPSV, Průvodce pro náhradní rodinnou péči, 2009. Dostupný z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/7294/Pruvodce_pro_nahradni_rodinnou_peci_.pdf> *Práce sociální politika* [online]. Štěstí, které pocítí jen matka-pěstounka. Praha : Press, 2010. roč. 7, č. 9, s. 4. [cit. 2011 – 01 - 21]. Dostupné z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/9429/Pracesocpol_09_10_web.pdf>.

NĚMCOVÁ, Barbora. Dítě odložené otcem do babyboxu? Normální to není, trestné taky ne. *Mladá fronta dnes* [online] [cit. 2011 – 01 - 13]. Dostupné z <http://zpravy.idnes.cz/dite-odlozene-otcem-do-babyboxu-normalni-to-neni-trestne-taky-ne-p8w-/domaci.asp?c=A100310_115751_domaci_ban>.

BUBLEOVÁ, Věduna, et al. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*. [online]

[cit. 2010 – 12 - 2]. 4. vyd. Praha: Spolu dětem, 2010, 43 s. Dostupný z <<http://www.adopce.com/app/templates/adopce/brozura.pdf>>.

Výroční zpráva Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí za rok 2009. Dostupná z <http://www.umpod.cz/fileadmin/user_upload/vyrocní_zprava/Zprava_o_cinnosti_UMPOD_2009.pdf>.

Počet dětí umístěných v zařízeních ochranné a ústavní výchovy. Statistika MŠMT, 2009. Dostupná z <http://www.msmt.cz/socialni-programy/statistika-poctu-deti-umistenych-v-zarizenich-ochranne-a-highlightWords=statistika+poctu+deti+umistenych+ustavni>>.

SOS dětská vesnička Chvalčov. Dostupné z <<http://www.sos-vesnicky.cz/nase-cinnost/sos-detske-vesnicky/chvalcov/>> [cit. 2011 – 02 - 02].

<http://www.strop-zlin.cz>

<http://www.nahradnirodinyvm.estranky.cz>

<http://www.podkridly.cz>

<http://www.kr-zlinsky.cz/lstDoc.aspx?nid=3044>

<http://www.fod.cz/>

<http://www.anrcr.cz>

Seznam tabulek a grafů

Seznam tabulek:

Tab. č. 1: Původ žadatelů o osvojení zařazených do evidence Úřadu v roce 2009

Tab. č. 2: Umístění dětí do péče budoucích osvojitelů v cizině v roce 2009

Tab. č. 3: Počet dětí v zařízeních ústavní a ochranné výchovy 2003–2009

Tab. č. 4: Rok podání žádosti

Tab. č. 5: Vybraná forma NRP a stav ve věci žádosti v listopadu 2010

Tab. č. 6: Počet vlastních dětí

Tab. č. 7: Vzdělání

Tab. č. 8: Náboženské vyznání

Tab. č. 9: Bydlení žadatelů

Tab. č. 10: Zaměstnání žadatelů

Tab. č. 11: Počet dětí v rodinách - osvojení

Tab. č. 12: Počet dětí v rodinách - pěstounská péče

Tab. č. 13: Motivace k přijetí dítěte

Tab. č. 14: Délka čekání na dítě – osvojení

Tab. č. 15: Délka čekání na dítě – pěstounská péče

Tab. č. 16: Věk dítěte při přijetí do rodiny – osvojení

Tab. č. 17: Věk dítěte při přijetí do rodiny – pěstounská péče

Tab. č. 18: Věk při podání žádosti

Seznam grafů:

Graf č. 1: Motivace k podání žádosti

Graf č. 2: Délka uvažování

Graf č. 3: Věk muže při podání žádosti

Graf č. 4: Věk ženy při podání žádosti

Graf č. 5: Počet dětí v náhradní rodinné péči

Seznam příloh

Příloha č. 1 - Rozhovor se sociální pracovnící kojeneckého ústavu

Příloha č. 2 - Dotazník pro náhradní rodiče

Příloha č. 3 - Dotazník pro žadatele o svěření dítěte do své péče

Příloha č. 4 - Požadavky a představy o dítěti

Příloha č. 1

Rozhovor s paní Němcovou, která je staniční sestrou a sociální pracovnící v Kojeneckém ústavu v Kyjově. Městský úřad v Holešově spolupracuje a umísťuje děti zatím nejčastěji do Kyjova. Na území kraje je pouze Kojenecký ústav ve Valašském Meziříčí. Rozhovor se uskutečnil v říjnu 2010 v Kojeneckém ústavu v Kyjově.

L: Jaká je Vaše náplň práce v zařízení? Co máte na starosti především?

N: Mám na starosti příjem – tedy jen papírově. Dále komunikaci s úřady, s OSPODy, se soudy, vypisovat zprávy pro soudy, zprávy o zdravotním stavu dítěte, o návštěvách, statistiky dětí, umístěných do zařízení.

L: Kolik dětí získalo nové rodiče v roce 2009?

N: Pouze 3 děti, což je bohužel méně než loni.

L: Jakého byly děti věku?

N: Chlapeček 8 měsíců, druhé dvě děti dva roky.

L: Bylo některé z dětí romského nebo poloromského původu?

N: Ano, holčička byla romského původu a osvojila si ji romská rodina.

L: Daří se tedy najít nové rodiče i pro tyto děti?

N: Pro poloromské velice málo a pro romské skoro vůbec. Navíc ve většině žádostí potenciálních rodičů je vyloučené romské dítě.

L: Stává se, že potenciální rodiče se přijdou na dítě podívat a rozhodnou se, nevzít si ho?

N: Ano, ale není to často. Za 20 let, co zde pracuji, jsem se s tím setkala asi třikrát. Nedávno zde byl chlapeček, kterého si vzala až druhá rodina.

L: Jak u Vás probíhá první setkání dítěte s potenciálními rodiči?

N: Ještě před setkáním s dítětem bývá posezení rodičů s paní primářkou, sociální pracovnící a psychologkou. Rodičům je sdělena anamnéza dítěte a další různé informace o dítěti. Pak se jdou seznámit s dítětem. Chvíli s ním zůstávají v prostředí, kde se zrovna nachází. Potom si ho mohou vzít do návštěvní místnosti, kde s ním mohou být sami.

L: Kolikrát mohou potenciální rodiče dítě navštívit?

N: Mohou ho navštívit kolikrát chtějí, většinou to bývá jednou, dvakrát u těch větších dětí. Pak si ho odvázejí. Nabízíme také možnost pobytu na zácvik pro matky s dětmi. Je

zde k tomu určený pokoj, kde adoptivní matky pobývají 3- 4 dny, aby se naučily pečovat o miminko nebo si zvykaly na dítě, v jeho prostředí.

L: Při setkání s dítětem musí být pouze v areálu Kojeneckého ústavu?

N: Ano, mohou pobývat sami třeba na zahradě. Mimo areál mohou jít pouze v doprovodu zdravotní sestry nebo sociální pracovnice, neboť ještě nejsou rodiče dítěte.

L: Jak reagují děti na prvotní kontakt s potenciálními rodiči?

N: Je to různé. Měli jsme zde roční holčičku, která při setkání strašně plakala, protože se bála cizích lidí. Děti s menším intelektem to až tolik nevnímají. Jsou rády, že je někdo přivine do náruče. Děti od normálních matek mají vytvořený vztah k někomu z personálu a cizích se tedy bojí více.

L: Jak se tedy snažíte pomoci při překonávání prvotních bariér s rodiči?

N: Zpočátku je někdo z personálu v místnosti s nimi a postupně se vytrácíme. Stalo se i to, že holčička brečela i po čtyřech návštěvách, tak jsme ji posadili do auta i brečící. Dítě to postupně přejde, když zjistí, že se má v rodině dobře a že se mu věnují. S dětmi do roku není problém.

L: Dáváte rodičům třeba fotografie dítěte ze zařízení?

N: Ano, fotografie dáváme. Nově teď chceme zavést, že budeme dávat rodičům něco jako fotoknihu s údaji, kdy dítě začalo chodit, kdy mu vylezl zoubek atd. Většinou se na to ptají, ale fotokniha bude pěkná vzpomínka.

L: Mluvíte s dětmi o potenciálních rodičích?

N: O nich přímo ne, jsou malé, ale když mají přijít na návštěvu, tak jim říkáme, že za nimi přijde maminka, tatínek. Aby si zvykali. Romská holčička, když uviděla paní, co za ní přišla, už na ni volala „mami, mami“, což bylo takové pěkné. Máme taky něco jako jeslový denní pobyt pro 5 dětí zaměstnanců, takže děti mají jakési povědomí, že pro určité děti odpoledne mamka přijde. Tak jsou potom rádi, když konečně přijde „mamka“ i pro ně.

L: Jak probíhá kontakt s rodinou po opuštění ústavu? Jak dlouho po osvojení či získání dítěte do pěstounské péče probíhá kontakt rodiny s ústavem?

N: Dítě musí za tři měsíce dojít na kontrolu, napíše se lékařská zpráva, která je důležitá pro soud, pokud žádají o nezrušitelné osvojení. Někteří průběžně chodí, posílají fotky, přicházejí i se sedmnáctiletými dětmi. Někteří ukazují dětem, v které postýlce leželi, odkud si je vybrali. Adopce už teď není takovým tabu, jak dříve.

Příloha č. 2

Dotazník pro náhradní rodiče (označte Vámi vybranou odpověď')

1. **Dali jste přednost osvojení nebo pěstounské péči?** Osvojení - Pěstounská péče

2. **Kolik dětí máte v péči?** 1 - 2 - 3 - více

3. **Máte vlastní dítě (dětí)?** Ano - Ne

Pokud ano, kolik dětí?.....

4. **Uved'te prosím důvod (y), které Vás vedly k přijetí dítěte**

.....
.....
.....

5. **Jak dlouho jste na dítě čekali?**.....

6. **Jaký byl věk dítěte (dětí) při převzetí do péče?**

.....

7. **Je dítě odlišného etnického původu?** Ano - Částečně - Ne

8. **Uvažovali jste o přijetí dítěte staršího 3 let?** Ano - Ne - Možná

9. **Zvažovali jste přijetí dítěte romského původu?** Ano - Ne - Možná

10. **Jaký byl Váš věk a věk Vašeho partnera při podání žádosti o dítě?**

..... a

11. **Byli jste spokojeni s ochotou sociálních pracovníků?**

Ano - Spíše ano - Spíše ne - Ne

12. Jaké bylo první setkání s Vaším dítětem a kde proběhlo?

.....
.....
.....
.....

13. Bylo dítě, které máte svěřeno do péče, prvním dítětem, pro které jste byli vybráni jako vhodní náhradní rodiče? Ano – Ne

Pokud ne, kolikátým je dítětem, se kterým jste se seznámili?

.....

14. Pokud máte dítě v pěstounské péči, kontaktují biologičtí rodiče dítě? Vídá se s nimi?

.....
.....
.....

15. Který problém nebo krok považujete za nejproblematictější v procesu získávání dítěte do péče?

.....
.....
.....
.....

ČÁST A

DOTAZNÍK PRO ŽADATELE O SVĚŘENÍ DÍTĚTE DO SVÉ PÉČE

(osvojení , pěstounská péče , poručenství , jiné)

OSOBNÍ ÚDAJE

Jméno a příjmení:

Rodné příjmení:

Datum a místo narození:

Rodné číslo:

Bydliště:

Státní příslušnost:

Národnost:

Rodinný stav:

Náboženské vyznání:

Číslo občanského průkazu (pasu):

Kontakt: tel.domů:

do zaměstnání:

mobil:

VZDĚLÁNÍ (název školy, vyučení, odborné zkoušky)

základní

vyučen v oboru

středoškolské

vysokoškolské

jiné odborné zkoušky

ZAMĚSTNÁNÍ (název současného zaměstnavatele, příp. předchozího, funkce, prac. doba, vzdálenost od místa bydliště apod.)

ÚDAJE O DĚTECH

1. Jméno a příjmení:

Datum narození:

současný pobyt:

Dítě je vlastní osvojené v pěstounské péči manžela jinak

Zdravotní stav:

prodělal/a běžná dětská onemocnění:

trpí postižením tělesným smyslovým nebo duševní poruchou

pokud ano, jedná se o stav vrozený trvalý dlouhodobý krátkodobý
dlouhodobě se léčí:

Ostatní údaje:

2. Jméno a příjmení:

Datum narození:

současný pobyt:

Dítě je vlastní osvojené v pěstounské péči manžela jinak

Zdravotní stav:

Prodělal/a běžná dětská onemocnění:

trpí postižením tělesným smyslovým nebo duševní poruchou

pokud ano, jedná se o stav vrozený trvalý dlouhodobý krátkodobý

dlouhodobě se léčí:

Ostatní údaje:

3. Jméno a příjmení:

Datum narození:

současný pobyt:

Dítě je vlastní osvojené v pěstounské péči manžela jinak

Zdravotní stav:

Prodělal/a běžná dětská onemocnění:

trpí postižením tělesným smyslovým nebo duševní poruchou

pokud ano, jedná se o stav vrozený trvalý dlouhodobý krátkodobý

dlouhodobě se léčí:

Ostatní údaje:

MANŽELSTVÍ:

Manžel/ka:

Jméno a příjmení: rozená:

Datum a místo narození: rodné číslo:

Datum uzavření sňatku:

Délka známosti před sňatkem:

Délka společného soužití před sňatkem:

Pořadí manželství:

Jste-li rozveden/a: kolikrát: ve kterém roce:

Kdo podal návrh na rozvod a z jakého důvodu:

Děti z předchozích manželství: ano/ne kolik:

Jste s dětmi v kontaktu_: ano/ne jak často:

Žije s Vaší rodinou někdo ve společné domácnosti:

(kdo, proč, jak dlouho, jak se účastní Vašeho společného života apod.)

RODIČE:

M A T K A :

Jméno a příjmení: rozená:

Datum a místo narození:

Datum úmrtí, příčina:

O T E C :

Jméno a příjmení:

Datum a místo narození:

Datum úmrtí, příčina:

Sourozenci:

ano/ne

počet sourozenců, věk, pohlaví:

BYTOVÉ A MAJETKOVÉ POMĚRY:

(uveďte, kde žijete, jak velký obýváte byt nebo dům, vybavení bytu, zda máte k dispozici zahradu apod.)

Uveďte vlastnický vztah k bytu nebo domu, kde žijete

Ostatní majetkové poměry:

VAŠE FINANČNÍ SITUACE:

Příjmy pravidelné	ano/ne	ve výši:	
Příjmy nepravidelné, občasné	ano/ne	ve výši:	
Dávky státní sociální podpory	ano/ne	druh dávky:	ve výši:
Dávky sociální péče:	ano/ne	druh dávky:	ve výši:
Soudně určená vyživovací povinnost	ano/ne	ve výši:	
Jiná platební povinnost	ano/ne	jaká:	ve výši:

ZÁJMY:

Jsem členem:

zájmového sdružení	ano/ne	politické strany	ano/ne
sportovního oddílu	ano/ne	náboženské společnosti	ano/ne
občanského sdružení	ano/ne	jiné:	

Volný čas trávím:

ZKUŠENOSTI S DĚTMI:

(uveďte, zda jste vychovával/a nějaké dítě, současný kontakt s tímto dítětem, jeho věk, výchovné poznatky, příp. jiné zkušenosti a poznatky z práce s dětmi)

Datum:

Podpis žadatele:

ČÁST B

POŽADAVKY A PŘEDSTAVY O DÍTĚTI

(žadatelé vyplní společně)

Jak dlouho uvažujete o přijetí dítěte do náhradní rodinné péče?

Důvody, pro které jste se rozhodli přijat dítě do náhradní rodinné péče:

Vaše představa o dítěti:

Počet dětí:

Pohlaví:

věk:

Etnikum: bílé rómské polorómské jiné (druh etnika)

Psychologický vývoj: v normě mírně opožděný opožděný

Rodinná zátěž: ano ne

Pokud jste na předchozí otázku odpověděli **ano**, vyplňte prosím tyto údaje:

Alkohol Drogy Mentální retardace Psychiatrické onemocnění

Intelekt (vzdělavatelnost): v normě snížený (zvláštní škola) nerozhoduje

Přijmete dítě se zdravotním postižením? ne ano

Pokud jste na předchozí otázku odpověděli **ano**, vyplňte prosím tyto údaje:

Postižení tělesné:

v žádném případě s menším omezením částečně postižené postižené

Postižení smyslové:

v žádném případě s menším omezením částečně postižené postižené

Duševní porucha:

v žádném případě ano

Přijmete dítě s onemocněním: ne ano

Jaké onemocnění u dítěte by Vám nevadilo?

- Lečitelné (uveďte druh onemocnění)
- Neléčitelné (uveďte druh onemocnění).....
- Vzhledově zjevné (uveďte druh onemocnění)
- jiné (uveďte druh onemocnění)

Kdo zůstane s dítětem po přijetí do rodiny doma?

Bude Vám s výchovou dítěte někdo pomáhat?

Další požadavky a představy o dítěti, které nejsou shora uvedeny:

Datum:

Podpis žadatelky:

Podpis žadatele: